

Kunagi pole inimest olnud, kes oleks oma loomuliku aje kaudu nii halastamatult paljastunud. Ainuke sõna oli temalt röövinud otsustusvõime — selle otsustusvõime, mis on meie sisemisele korralikkusele vajalikum kui riietus meie ihu kombekusele. „Ärge olge narr,“ kordasin. „Kuid see teine mees ütles ju seda, ega te ometi seda eita?“ lausus ta teravalt ja vahtis silmi pilgutamata mulle otsa. „Ei, seda ma ei eita,“ ütlesin mina, vastates tema pilgule. Viimaks tema silmad järgisid minu allapoole näitavale sõrmele. Esiti paistis ta olevat nagu arusaamatuses, siis segaduses, viimaks hämmastunud ja hirmunud, nagu oleks koer mõni peletis, keda ta näeb esimest korda. „Kellelegi ei tulnud uneski meelde teid haavata,“ ütlesin ma.

Ta vaatles seda viletsat looma, kes oli liikumatu nagu kunstlik kuju: koer istus kikikõrvu ja tema terav nina oli pööratud ukse poole ning äkki napsas ta kärbse, nagu mõni masinavärk.

„Ma vaatlesin Jimi. Tema valgeverelise ja päikesekõrvetatud näo puna tihenes äkki palgeil kasvavate udemete all, ulatus otsaesisele, laienes tema kõhardunud juuste juurteni. Tema kõrvad löid punetuma ja isegi tema silmade hele sina tumenes mõne varjundi võrra pähe tõusnud vere tagajärjel. Tema huuled tõmbusid pisut mossi ja löid värisema, nagu tahaksid pisarad tal pursata silmist. Ma märkasin, et ta oli võimetu väljendama ainustki sõna valdava häbitunde pärast. Võib-olla ka pettumusest, kes teab. Võib-olla ta ehk rõõmustas selle õpetuse üle, mis ta mõtles minule anda oma au päästmiseks, oma südame rahustuseks? Kes võib teada, millist rahuldust ta lootis sellisest kaklemisest? Tema oli küllalt naiivne, et lootab kõike; kuid selles asjas ta oli enda jumalaimu ära andnud. Iseendaga ta oli olnud avameelne — jäädes minuga üksinda — metsikus lootuses, nõnda saavutada mingisugune mõjuv vastuväide, kuid tähed olid olnud talle pilkavalt petlikud. Tema kurgust

kostis segane korin nagu inimeselt, kes on uimastatud hoobiga pähe. See oli haletsusväärne.

„Mina ei lausunud talle enne sõnagi, kui olime värvast juba tükk maad väljas. Ma pidin lõpuks tema kannul pisut jooksmagi, aga kui ma lõõtsutades tema kõrval tähendasin, et tema tahaks nagu ära põgeneda, vastas ta: „Ei kunagi!“ ja jäi seisma. Ma seletasin, et ma pole kunagi mõelnud, nagu peaks ta minu eest põgenema. „Ei kellegi eest — ei ühegi inimese eest kogu maailmas,“ kordas ta kangekaelse näoilmega. Ma hoidusin tähendamast ainsale endastmõistetavale erandile, mis peaks lubatav olema ka kõige vahvamale meist; arvasin, et tema isegi satub varsti sellele mõttele. Kuna mõtlesin, mida öelda, vaatas tema minule rahulikult otsa, aga nii äkki ei tulnud mul midagi pähe ja tema hakkas edasi minema. Mina pidasin temaga sammu ja kartes teda kaotada, ütlesin talle ruttu, et ma ei suuda teda jätta valearvamusele oma — oma — Hakkasin kogeleva. Öeldava juhmus rabas mind, kui katsusin oma sõnu lõpetada; aga ütluste jõul pole midagi tegemist nende sisu või nende loogilise ehitusega. Minu idiotne kogelemine näis temale meeldivat. Tema katkestas mu viisaka rahuga, mis rääkis endavalitsemise määratust jõust või vaimu imelisest painduvusest: „Täiesti minu eksitus.“ See väljendis pani mu suuresti imestama: ta oleks nagu mõnele tühisele juhtumusele tähendanud. Kas ta ehk ei taibanud tema haletsemisväärset mõtet? „Te võiksite mulle küll andestada,“ jätkas ta ja lisas siis pisut nagu pahaselt: „Kõik need vahtijad seal kohtukojas tundusid selliste lollidena, et — et see oleks võinud olla, nagu mina oletasin.“

„Minu imestuseks see avas temas äkki uue külje. Ma vaatasin talle uudishimulikult otsa ja kohtasin tema vastuvaatavaid ja läbitungimatuid silmi. „Mina ei saa sellise asjaga leppida,“ ütles ta lihtsalt, „ja ma ei mõtlegi seda teha. Kohtu ees on teine asi, seal peab välja kannatama — ja seal suudangi ma seda.“

„Ma ei kinnita, et oleksin teda mõistnud. Pilgud, mis ta laskis endasse heita, olid kui üürikesed piilumised läbi muutlikkude lõhede tihedas udus — osad elavaist ja kaduvaist üksikasjust, mis ei anna kogu maastiku üldpildist mingit aimu. Nemad äratavad uudishimu, ilma teda rahuldamata; orienteerumiseks polnud neist mingit kasu. Üldiselt tema viis vaatleja eksiteele. Selline oli minu üldkokkuvõtte temast, kui ta minust lahkus hilja õhtul. Mina asusin mõned päevad Malabar House'is ja seal ta einetas ühes minuga minu tungival kutsel.“

SEITSMES PEATÜKK.

„SEL pärestlõunal tuli väljapoole sõitev postilaev sisse ja võõrastemaja suur söögisaal oli üle poole täidetud inimestega, kel taskus sajanaelane ümberilmasõidukaart. Seal olid abielupaarid, kes tundusid taltatena ja üksteisest tüdinuna keset oma reisu; seal olid väikesed ja suured seltskonnad ning üksikud isikud, kes sõid pühalikult või pidutsesid kärarikkalt, kuid kõik mõeldes, kõneldes, naljatades või põrnitsedes nagu neil oli viisiks kodus, ja sealjuures kõik sama teraselt vastuvõtlikud uutele muljetele, nagu nende kohvridki ülal tubades. Siit peale nad kandsid plakateid, et on selles ja selles paigas käinud, ja samuti sündis ka nende pagasiga. Nemad pidasid seda oma isiku autunnust kalliks ja hoidsid kohvritel alal kleebitud sedelid kui ainukese jäädava jälje oma hariduslikust ettevõttest. Tumedanäolised teenrid tippisid kuulmatult üle avara, läikiva põranda; aeg-ajalt kõlas mõne tüdruku naer, mis sama süütu ja tühine nagu tema vaimgi, või äkilises riistade kõlina vaikimises kuuldusid kenitavalt venitatud sõnad mõnelt naljahambalt, kes irvitavale laudkonnale kaunistustega esitas viimase laevaskandaali veidra loo. Kaks surmlikult mükitud rändavat vanatüdrukut tööta-

sid tagedalt läbi oma söögisedeli, sosistades vastastikku närtsinud huulil, näod puised ja veidrad, nagu kahel toredal hernehirmutisel. Pisut viina avas Jimi südame ja päästis tema keelepaelad. Ka oli tema söögiisu hea, nagu ma tähele panin. Näis, nagu oleks ta meie tutvuse avamängu kuhugi matnud. See tundus asjana, millest siinilmas ei või enam juttu olla. Ja kogu aja seisid minu ees need sinised, poisilikud silmad, mis vaatasid avameelselt minu omisse, see noor nägu, need võimekad õlad, vaba pronksine otsaesine, valge joonega kõhardunud heledate juuste juurte all, kogu see kuju, mis võitis esimesest pilgust saadik terve minu sümpaatia: avameelne nägu, võltsimatu naer, nooruslik tõsidus. Tema oli õiget sorti; tema oli üks meist. Ta rääkis tagasihoidlikult mingi vagusa avalikkuse ja rahulikkusega, mis oli kas mehise enesevalitsuse, häbematususe, ükskõiksuse, ilmatu suure ebateadlikkuse või hiigla enesepettuse tulemuseks. Kes teab! Arvestades meie kõnetooni, meie nagu rääkisime kellestki kolmandast isikust, jalgpalli-võistlusest või läinud aasta ilmast. Minu pea kubises oletusist, kuni jutupööre mul võimaldas ilma haavamiseta tähendada, et kõike kokku võttes, see asjaharutamine peaks talle vist väga piinav olema. Ta sirutas oma käe üle laua ja haarates kinni minu omast, mis seisis taldriku kõrval, vaatas mulle teravalt silma. Ma võpatasin. „See peab küll hirmus raske olema,“ kogelesin mina selle sõnatu tundmuseavalduse puhul segaselt. „See on põrgu,“ purskas ta surutud hääl.

„Selle liigutuse ja nende sõnade tõttu kergitasid kaks elegantset mees-ilmarändurit kõrvalseisva laua ääres oma häiritud pilgu jääpudingilt. Ma tõusin toolilt ja me läksime esirõdule kohvi jooma ja sigareid suitsetama.“ Väikestel kaheksanurgelistel laudadel põlesid küünlad klaaskuulides; kõvaleheliste taimede puhmadega olid mõnusate korvtoolide rühmad üksteisest eraldatud; ja sammaste vahel, mis kogusid pikas reas asudes oma

punakatele tüvedele kõrgeist aknaist langeva helgi, näis suurepärase eesriidena rippuvat särav ja sünge õõ. Laevade liikuvad tuled vilkusid eemalt nagu loojenevad tähed ja mäed sealpool sadamat paistsid ümarrikkude, mustade, paigalpäsiivate kõuepilvedena.

„Ma ei võinud põgeneda,“ algas Jim. „Kapten põgenes — temale hakkab see. Mina ei võinud ja ma ei tahtnudki. Nemad kõik pääsevad sellest nii või teisiti, kuid minule see ei kõlba.“

„Ma kuulasin koondatud tähelepanuga, ilma et oleksin julgenud oma toolil liigutada; mina tahtsin teada — aga tänase päevani ma ei tea, võin ainult aimata. Samal silmapilgul ta oli niihästi usaldav kui ka tagasihoidlik, nagu oleks sees heitlevale tõele iga silmapilk takistusi teinud mingi päritud süütuse veene. Ta algas sellega, et inimese toonil, kes tunnustab, et ei suuda kahekümnejalastest müürist üle hüpata, kinnitas — tema ei võivat nüüd enam kunagi koju minna; ning see seletus tuletas mulle meelde, mis Brierly oli õelnud, et: „vana pastor Essexis näis oma meremehest poega mitte vähe armastavat.“

„Ma ei või teile öelda, kas Jim teadis, et teda „armastati“ eriliselt, aga see viis, kuidas ta „oma taa-dist“ rääkis, oli otsekui selleks arvestatud, et mind aimata lasta, see vana hea külapastor olevat kõige tore-dam inimene, keda suure perekonna mured kunagi siin-ilmast röhunud. Kuigi seda ei avaldatud sõnades, vih-jati ometi püüdega igasugune kahtlus selles asjas hä-vima, mis oli tõepoolest väga südamlük ja võluv joon, kuid lisas jutustava loo muile sugemeile juurde veel terava tundmuse kaugel elavate inimeste saatusest. „Ta on nüüd seda kõike juba lehtedest lugenud,“ ütles Jim. „Ma ei suuda enam kunagi vaesele vanamehele silma vaadata.“ Mina ei julgenud oma pilku enne tõsta, kui kuulsin ta lisavat: „Ma ei suudaks seda kunagi sele-tada. Tema ei mõistaks mind.“ Nüüd ma tõstsin sil-mad. Ta suitsetas mõtlikult ja natukese aja pärast

hakkas toolilt tõustes uuesti rääkima. Ta osutas alguses kohe soovi, et mina teda ei segaks tema kaas-lastega selles, ütleme — ütleme, kuriteos. Tema ei olnud üks neist, tema oli sootuks teist tõugu. Mina ei avaldanud kuidagi lahkarmist. Palja tõe pärast pol-nud mul mingit kavatsust temalt röövida pisemgi tsi-pakene päästvast armust, mis langeks tema eluteele. Ma ei tea, kui palju ta ise sellest uskus. Ma ei tea, mida ta sellega püüdis saavutada — kui ta üldse püü-dis sellega midagi saavutada — ja ma arvan, tema ise ka ei teadnud; sest mina usun, et ükski inimene ei tunne õieti omi kavalaid nükkeid, millega ta püüab pääseda enesetunnetamise vihasesst varjust. Ma ei niit-satanudki kogu selle aja, kus ta arutas, mis oleks temal kõige parem peale hakata pärast „seda lolli juurdlust“.

„Tema nähtavasti jagas Brierly põlglikku arvamust seaduse poolt määratud juurdiuse suhtes. Ta pihtis, enam valjult mõeldes kui minule kõneldes, et tema ei tea, kuhu pöörduda. Dokumendid läinud, karjäär pu-rustatud, raha ei ole, et ära sõita, ja ei mingit tööd, mida tema võiks saada, niipalju kui tema taipab. Kodus võiks ta ehk midagi leida, aga see tähendab omastelt minna abi saama, ja seda ei tahtnud ta teha. Ta ei näinud muud võimalust, kui hakata lihtsaks madruseks — saaks ehk kuskil aurikul kortermeistriks. Selleks kõlbaks ta veel. . . „Arvate tõesti seda?“ küsisin ha-lastamatult. Ta kargas üles, astus kivibarjääri äärde ja vahtis ööpimedusse. Järgmisel silmapilgul oli ta tagasi ja seisis minu tooli taga, nooruslik nägu alles varjuta-tud võidetud meeleliigutuse piinast. Ta mõistis väga hästi, et ma ei kahelnud tema võimes laeva tüürida. Pisut väriseval häälel ta küsis: „Miks ütlesin ma seda temale? Ma olin ju olnud temale „lõpmata kena“. Ma polnud isegi naernud teda, kui“ — siin hakkas ta ko-gelema — „see eksitus, te teate ju, tegi minust neetud eesli.“ Ma rääkisin vahele, öeldes üsna soojalt, et mi-

nule ei või selline eksitus olla naeru põhjuseks. Ta istus ja jõi mõttes kohvi, tühjendades väikese tassi viimse tilgani. „See ei tähenda siiski, et peaksin selle märkuse kohaseks,“ ütles ta selgesti. „Kas tõesti?“ vastasin mina. „Ei,“ kinnitas ta rahuliku otsustavusega. „Kas te teate, mis teie oleksite teinud? Kas teate? Ja ometi ei pea teie end...“ ta kugistas midagi alla... „ei pea ennast — koeraks?“

„Ja sellega — ausõna! — vaatas ta mulle uurivalt näkku. Nagu näis, oli see küsimus — *bona-fide* küsimus. Ometi ei jäänud ta vastust ootama. Enneku suutsin end koguda, jätkas ta, pilk tardunult enda ette sihitud, nagu loeks ta õõ kehalt mingit kirja. „Kõik oleneb sellest, kas oled valmis. Mina ei olnud, ei — tol korral mitte. Ma ei taha ennast vabandada, kuid ma tahaksin seletada — tahaksin, et mõni mõistaks — mõni — vähemalt ükski! Teie! Miks mitte teie?“

„See oli pühalik ja pisut ka naeruväärne, nagu on seda isiklikud pingutused alati, kui püütakse tulest päästa oma kõlblise mina ideed, seda kallist kombe-pärast mõistet, mis on ainult üks mängu juhtnõore, ei midagi rohkem, kuid mis on ometi kohutavalt mõju-rikas niihästi oma piiramatu võimu tõttu loomusundide üle kui hirmsate karistuste tagajärjel tema vastu eksimise puhul. Tema algas oma lugu küllaltki rahulikult. Dale Line'i auriku pardal, kuhu neid koristati merel ujuvast lootsikust vaigse päikeseloojaku helgil, hakati nende peale pärast esimest päeva kohe viltu vaatama. Paks kapten jutustas mingisuguse loo, teised vaikisid, ja alguses lepiti sellega. Ei hakata ometi vaeseid merehädalisi, keda päästetud kui mitte julmast surmast, siis vähemalt julmast kannatusest, vaevama juurdlevate küsimustega. Pärast aga, kui oli aega järele mõelda, pidi küll *Avondale*'i ohvitseri tabama mõte, et asjas on „midagi poolvillast“; aga muidugi nad hoidsid oma kahtlused iseendale. Nemad olid merest korjanud

auriku *Patna* kapteni, esiohvitseri ja kaks masinisti ja sellest jätkus neile, õigust öelda. Ma ei pärinud jümit tema tundmusi selle kümne päeva jooksul, kus nad viibisid *Avondale*'il. Sellest viisist aga, kuidas ta oma loo seda osa jutustas, võisin vabalt oletada, et tema oli avastusest, mis ta teinud — iseenda kohta teinud — osalt uimaseks rabatud ja katsus nüüd kahtlemata sellest vabaneda seletustega ainukesele inimesele, kes suutis õieti hinnata selle hirmsat suurust. Pidage silmas, ta ei püüdnud selle tähtsust kuidagi vähendada. Selles olen kindel ja selles peitubki tema erinevus. Mis aga puutub tema tundmustesse maandumisel, mil ta kuulis selle loo ootamatu lõpu, milles tema oli mänginud nii haletsemisväärset osa, siis neist ei lausunud ta mulle sõnagi ja ongi raske neid kujutella. Küsin endalt, kas ta ei tundnud maapinda oma jalge alt kaduvat? Kuid kahtlemata katsus ta peagi leida uue pinna. Ta oli tervelt kaks nädalat maal ja ootas meremeestekodus, ja kuna seal oli tol ajal kuus või seitse meest, siis kuulsin ma temast pisut. Nende pealiskaudne arvamine näis olevat, et oma teiste vigade kõrval ta oli veel sünge jõhkard. Tema oli need päevad veetnud rõdul, pikal lamamistoolil, ja oli oma peiduurkast lahkunud ainult söögiajal või hilja öösel, kui ta kõndis ainuüksi sadamasillal, oma ümbrusest eraldunult, kõhklev ja vaikne, nagu mõni hulkuv tont, kel pole peavarju. „Ma ei usu, et oleksin tol ajal kolmegi sõna rääkinud mõne elava olevusega,“ ütles ta ja tegi minu meele tema pärast haledaks; siis aga lisas ta kohe juurde: „Mõni neist meestest oleks tingimata midagi välja pahvatanud, millega mina olin otsustanud mitte leppida, aga ma ei tahtnud riidu. Ei! Siis mitte. Ma olin liig . . . liig . . . Mul polnud selleks südant.“ „Nii et see vahesein pidas lõpuks ometi vastu,“ tähendasin mina kergelt. „Jah,“ pomises ta, „see pidas vastu. Aga ometi ma vannun teile, et tundsin käega tema punnitust.“ „See on imelik, kui

vastupidav on mõnikord vana raud," ütlesin mina. Seljakil toolil, jalad siruli ja käed ripakil nokutas ta mõne korra pead. Te ei või kujutella kurvemat vaatepilti. Äkki tõstis ta pea; ta ajas enda üles ja löi põlele. „Ah! millise hea juhuse ma mööda lasksin! Mu jumal! Milline juhus mööda lastud!“ tungis tal rinnast ja sõnad „mööda lastud“ kõlasid kui valukarjatus.

„Ta vaikis jällegi, kaugusse kadunud pilgus metsik unelev iha kaotatud kangelasteo järgi, ahmides üürikeseks laialipuhutud ninasõõrmetega raisatud juhuse uimastavat hingust. Kui arvate, et mina olin üllatunud või riivatud, siis teete mulle ülekohtu enam kui ühes mõttes! Ah, tema oli kujutlusvõimeline vennas! Ta andis välja oma saladusi; ta andis unistustele oma hinge. Nägin tema pilgus, mis heidetud õõpimedusse, kogu tema sisemise olemuse, mis üle pea-kaela suundunud hulljulgete sangarlikekude ihade fantastilisse maailma. Temal polnud aega selle kahtsemiseks, mis ta kaotanud, teda valdas tervena ja loomulikult see, mida ta polnud osanud saavutada. Tema viibis kaugel minust, kes ma vaatlesin teda kolme sammu tagant. Iga silmapilguga süvenes ta ikka enam ja enam romantiliste kangelastegude võimatusse maailma. Lõpuks jõudis ta selle südameni! Tema näojoonile valgus imelik õndsusehelk, tema silmad säntendasid meie vahel põleva künna valgusel; ta naeratas veendunult! Ta oli tunginud südameni — südameni. See oli ekstaatiline naeratus, mis ei tõuse teie — ega ka minu näole kunagi, mu armsad kaaslased. Mina tõmbasin ta siia ilma tagasi, öeldes: „Kui oleksite jäänud laevale, arvate!“

„Ta pöördus minu poole metsiku, heidutatud ja kannatava näoga, silmis äkki hämmastus ja piini, nagu oleks ta kustki tähelt maha langenud. Ei teie ega mina vaata kunagi nõnda kellelegi otsa. Ta võpatas

tugevasti, nagu oleks mõni külm sõrmeots puutunud tema südant. Lõpuks ta ohkas.

„Ma polnud halastavas meeolus. Tema mõjus ärritavalt oma vasturääkivate enese paljastustega. „Õnnetus, et te ei teadnud seda ette!“ ütlesin ma sootuks ebasõbraliku eesmärgiga, kuid õel nool ei tabanud märki — ta langes asjatult raisatuna maha ja Jim ei mõelnudki teda üles võtta. Võib olla, ta polnud teda tähelegi pannud. Ennast mõnusalt välja sirutades ta ütles: „Pagan võtku seda kõike! Ütlen teile, ta punnitas. Ma hoidsin parajasti vahetekil lampi nurgaraudade juures, kui plaadilt langes peosuurune roostetükk lihtsalt iseenesest.“ Ta laskis käe üle otsaesise käia. „Ta ju liikus ning kargas nagu mõni elav asi, kui mina teda silmitsesin.“ „See tegi muidugi teie meele hapuks,“ tähendasin ma nagu möödamindes. „Arvate teie,“ vastas tema, „et mina mõtlesin iseendale, kuna minu selja taga asus sada kuuskümmend inimest, kõik raskes unes siinsamas esivahetekil — ja veel enam neid pãras; veel enam laevalael — kõik magamas — ei tea midagi — kolm korda rohkem, kui jätkub paate, kuigi oleks aega nende kasutamiseks? Seal seistes ootasin iga silmapilk, et raud murdub ja vesi kargab üle kõigi lamajate . . . Mis võisin ma teha — mis?“

„Võin teda väga hästi kujutella rahvaga täidetud koopataolise ruumi pimeduses, kus lambivalgus langeb vaheseina väikesele osale, mida rõhub teiselt poolt ookeani raskus, teadmatute magajate hingamine kõrvus. Näen teda rauda silmitsemas, rabatuna langevast roostest, masendununa ähvardava surma teadmistest. Nagu ma mõistsin, see oli siis, kui kapten saatis ta teist korda laevaninasse, sest tema piüdis teda minu arvates sillalt eemale hoida. Ta ütles mulle, et tema esimeseks ajeks oli karjuda ja lasta kõik need inimesed karata unest otseteed hirmu, kuid teda valdas selline abitusetunne, et ta ei suutnud teha vähimatki häält. See ongi, mida inimesed arvavad öeldes, et keel hak-

kab suulakke. „Liiga kuiv,“ nii oli tema sõnaahe väljendis oma tollekordse seisundi kirjeldamiseks. Nõnda siis ronis ta tunnalt läbi luugi nr. üks laevalaele. Mingi tuulepuri lendas talle juhuslikult vastu ja ta mäletas, et riide kerge näkkulöömine pidi ta peaaegu luugiredelist alla paiskama.

„Ta tunnustas, et tema põlved võdisesid tublisti, kui ta vaatles seda teist magavat hulka siin esitekil. Sel ajal masinad juba seisid ja aur voolas välja. Tema madalast mühist värises kogu õõ jämeda passikeelena. Laev võbises.

„Siin-seal nägi ta mõne pea matilt tõusvat, mõni ebamäärane kuju ajas enda istukile, et uniselt silmapilguks kuulutada ja siis tagasi langeda kastide, aurukraanide ja ventilaatorite üldisse voogavasse segadusse. Ta taipas, et kõik need inimesed teadsid liiga vähe, et mõista selle imeliku müra tähendust. Rauast laev, valgete nägudega inimesed, kõik nägemused, kõik kõlad, iga ese laeval oli sellele teadmatule ja vagale hulgale sama imelik kui usaldusväärnegi, jäädes seejuures igavesti arusaamatuks. Tal turgatas pähe, et see asjaolu oli õnneks. Kuid mõte sellele oli lihtsalt jube.

„Te peate meeles pidama: tema uskus, nagu oleks seda teinud iga teinegi tema asemel, et laev pidi iga silmapilk põhja minema; punnitavad, roostetanud plaadid, mis hoidsid ookeani tagasi, pidiid paratamatult järele andma, nagu mõni õnistanatud tamm, ja järsku sisse laskma masendava voolu. Ta vaatles vaikides neid lamavaid kehi — hukkamõistetud inimesena, kes mõistab oma saatust ja laseb silmad ringi käia vaikse surma riigis. Need inimesed olid juba surnud! Miski ei võinud neid päästa! Lootsikuid jätkus ehk pooltele, aga puudus aeg. Puudus aeg! Puudus aeg! Polnud nähtavasti mingit mõtet avada oma huuli, liigutada kätt või jalga. Ennekui ta suutis rääkida kolm sõna või astuda kolm sammu, pidi ta langema voogudesse, mis vahutasid hirmsasti inimolendite meeleheitlikust võitlu-

sest, kes karjusid hingehädas appi. Kuid polnud mingit abi. Ta kujutles täpsalt, mis oleks tõepoolest sündinud; ta elas kõik läbi, seistes liikumatult luugi juures, lamp käes — elas läbi kuni viimse kohutava üksikasjani. Ma arvan, ta elas kõige selle veelkord läbi, kui ta jutustas mulle seda, millest ta pidi kohtu ees vaikima.

„Ma nägin sama selgesti, nagu näen praegu teid, et ma ei võinud midagi teha. See näis röövivat elu kõigist mu liikmeist: ma mõtlesin, et on sama hea, kui ma seisan seal, kus ma olen, ja ootan. Ma ei uskunud, et oleks palju sekundeid aega . . .“ Äkki lakkas auru väljapuhumine. Nüüd märkas ta, et aurumühin oli nagu tähelepanu kõrvale juhtinud, kuna aga vaikus muutus kohe väljakannatamatult rusuvaks.

„Ma arvasin, et lämbun enne, kui jõuan uppuda,“ ütles ta.

„Tema vaidles sellele vastu, nagu oleks tema mõelnud oma päästmisele. Ainuke selge mõte, mis omandas tema peas kuju, kadus ja tõusis uuesti, oli: kaheksasada inimest ja seitse paati, kaheksasada inimest ja seitse paati!

„Keegi rääkis valjusti minu peas,“ ütles ta pisut metsikult. „Kaheksasada inimest ja seitse paati — ja mitte põrmugi aega! Mõtlege ometi!“ Ta kummardus üle väikese laua minu poole ja mina katsusin tema pilgust kõrvale hoida. „Arvate teie, et ma kartsin surma?“ ta küsis kirglikult, kuid tasa. Ta löi labakäega lauale, nii et kohvitassid hüppasid. „Olen valmis vanduma, seda ei teinud ma mitte — mitte . . . Jumala eest — seda mitte!“ Ta löi enese sirgu ja pani käed ristamisi kokku; tema lõug langes rinnale.

„Riistade kõlmin tungis läbi kõrgete akende nõrgalt meieni. Kuuldus mingisugune hääle pahvatus ja rütm inimesi tuli kõige paremas meeleolus välja rõdule. Nemad jagasid oma naljakaid mälestusi eeslitest Kairos. Kedagi kahvatut, kartlikku noormeest, kes tippis

ettevaatlikult oma pikkadel jalgadel, pilkas suurustav ja punane ümberilma-rändur tema ostude pärast baasaril. „Kas tõesti — arvate teie, et mind löödi sel määral üle?“ küsis noormees väga tõsiselt ja mõtlikult. Inimesed eemaldusid ja laskusid toolidele; tuletikud süttisid, valgustades silmapilguks ilmetuid nägusid ja valgelt helkivaid rinnaesiseid; pidutujuliselt elavate kõneluste sumin kõlas mulle mõttetuna ja lõpmatult kaugena.

„Osa laevamehi magas nr. üks luugi juures, nii et mina oleksin küündinud neid käega puutama,“ algas Jim jällegi.

„Te peate nimelt teadma, neil oli sel laeval sel-line valve, et kõik magasid õõ läbi ja ainult korter-meistreid ning mastivalvureid vahetati. Jim tahtis lähima madruse õlast kinni haarata ja teda raputada, kuid ometi ei teinud ta seda. Miski hoidis tema käed lõdvalt kõrval. Ta ei kartnud — oh ei! ta lihtsalt ei suutnud — see oli kõik. Tema võib-olla ei kartnud surma, vaid seda, mis käis paratamatult surma ees. Tema neetud kujutlusvõime oli talle välja kutsunud kõik pöörase hirmu koledused — trampiva rüselemise, hädaldavad karjumised, põhjavajumiseni täidetud paadid — kõik need koledad mereõnnetuste lisanähtused, millest ta varemalt kuulnud. Tema võib-olla alistus suremiseks, kuid, ma arvan, ta tahtis seda ilma igasuguse koleduse, rahulikult, mingis vaikes ekstaasis. Teatud valmisolek hukkamiseks polegi nii haruldane nähtus, kuid harva kohtate inimesi, kelle hinged, varustatuna tahtejõu võitmatu kilbiga, on valmis kaotatud lahingus võitlema lõpuni; rahuiha kasvab rutemini kui langeb lootus, kuni ta lõpuks võidab eluiha enda. Kes meist poleks seda tähele pannud või kes poleks tundnud midagi selletaolist iseendas — seda äärmist tühimust meeleliigutust, seda pingutuse tühisust, rahuigatsust? Need, kes on pidanud võitlema arutute võimudega, tunnevad seda väga hästi, — nii näiteks merehädali-

sed paatides, rändurid kõrves, inimesed, kes võitlevad loodusejõududega või inimhulga jõhkra rumalusega.“

KAHEKSAS PEATÜKK.

„KUI kaua ta seal luugi juures vaikselt seisis, oodates iga silmapilk laeva oma jalge all vajuvat ja veevoolu teda laastuna oma turjale võtvat, seda ma ei tea öelda. Mitte väga kaua — võib-olla paar minutit. Paar meest, keda ta ei tundnud, hakkasid uniselt rääkima; samuti ta märkas imelikku jalgade kobinat, teadmata kus nimelt. Peale nende nõrkade kõlade valitses katastroofieelne kohutav vaikus, see piinav rahu, mis asub raksatuse eel; siis tuli tal mõte pähe, et tal ehk jätkub aega joosta ja paatide talid katki lõigata, nii et paadid oleksid sõiduvalmis, niipea kui laev vajub põhja.

„Patna'l oli pikk sild ja kõik paadid olid seal ülal, neli ühel ja kolm teisel pool — kõige väiksem neist oli pakpoordil, peaaegu tüüriseadeldise kõrval. Jim kinnitas mulle, ilmselt innuka sooviga uskumist leida — tema olnud väga hooles, et nad oleksid silmapilkseks tarvitamiseks korras. Tema tundvat oma kohust. Küllap ta vist selliseis asjus oligi küllalt hea esiohitser. „Uskusin alati, et kõige parem on, kui ollakse ette valmistatud kõige halvemale,“ seletas ta ja vahtis ainiti kartlikult mulle otsa. Mina nokutasin selle terve põhimõtte kohta nõusolevalt pead, püüdes mehe enda varjatud iseloomunõrkusest mööda vaadata.

„Ta hakkas kobavil sammudel jooksma. Ta pidi üle jalgade astuma, pidi hoiduma komistumast peadele. Akki haaras keegi altpoolt tema kuuest kinni ja abitu hää rääkis tema küünarnuki all. Tema lambi valgus anges ülespoole pöördunud tumedale näole, mille silmad palusid teda ühes kuuldava häälega. Ta oli juba niipalju nende keelt tundma õppinud, et mõista sõna „vesi“, mida korrati ikka ja jälle manguvalt, paluvalt,

peaegu meeleheitel. Ta katsus end lahti raputada, kuid tundis nüüd kätt ümber oma jala.

„Paluja rippus minu küljes nagu uppuja,“ ütles ta toonitavalt. „Vesi, vesi! Mis vett ta mõtles? Mis ta teadis? nii rahulikult kui suutsin, käskisin mind lahti lasta. Tema pidas mind kinni, aeg oli kasin, teised hakkasid end liigutama; ma vajasin aega — aega paate vabaks lõigata. Ta sai nüüd mul käest kinni ja ma tundsin, et ta hakkab karjuma. Mul välgatas peas, et sellest jätkuks kabuhirmu sünnitamiseks, ning ma tõstsin oma vaba käe ja virutasin talle lambiga näkku. Klaas klirises, tuli kustus, kuid hoop sundis teda lahti laskma ja mina jooksin ära — ma tahtsin paatide juurde saada. Tema kargas mulle tagant järele. Ma pöördusin talle vastu. Ta ei tahtnud vaikida, ähvardas karjuda; ma olin ta juba peaaegu kägistanud, kui taipasin, mis ta õieti tahab. Tema tahtis vett — vett juua. Nemad said jaopärast vett, teate, ja temal oli kaasas noor poiss, nagu ma olin seda juba mitu korda tähele pannud. Tema laps oli haige ja — janus. Ta oli mind näinud, kui ma läksin mööda, ja palus nüüd pisut vett. See oli kõik. Me olime silla all pimedas. Ta hoidis mul käerandmest kinni; võimata oli temast lahti saada. Ma tormasin kajutisse, haarasin oma veepudeli ja viskasin selle talle kätte. Ta kadus. Alles nüüd märkasin, kui väga ise vajasin juua.“ Ta toetus küünarnukile, hoides käe silmil.

„Tundsin judinat mööda selga alla jooksvat; selles kõiges oli midagi erilist. Sõrmed, mis varjasid tema nägu, värisesid pisut. Ta katkestas lühikese vaikuse.

„Sellised asjad juhtuvad inimesega ainult kord elus ja ... Ah jaa! Kui ma viimaks sain sillale, päästsid mehed juba paate lahti. Paat! Ma jooksin parajasti mööda redelit üles, kui sain raske hoobi õlale, vaevalt et peast mööda. Ma ei peatunud, ja peamasinist — nemad olid ta siis juba asemelt välja tirinud — tõstis paadi põhjapuu uuesti. Millegi pärast polnud ma põr-

mugi üllatatud. See kõik tundus loomulikuna — ja kole — ja kole. Ma põiklesin selle viletsa hullu eest kõrvale, tõstsin ta nagu väikese lapse üles ja minu kästel ta sosistas: „Ärge tehke! Ärge tehke! Pidasin teid mõneks neegriks.“ Ma paiskasin ta kõrvale, tema lendas pikuti mööda silda ja rabas jalust tolle väikese mehikese — abimasinisti. Kapten, kes oli paadiga ametis, vaatas ümber ja tormas langetatud peal mulle vastu, urisedes nagu vihane metsloom. Ma olin kindel kui kalju. Seal seistes olin sama tugev nagu see siin,“ ta löi sõrmenukkidega tasakesi enda kõrvale olevale seinale. „Tundus, nagu oleksin ma seda kõike juba ammugi kuulnud, näinud ja korda kaksikümmend läbi teinud. Ma ei kartnud neid. Ma tõmbasin oma rusika vinna ja tema peatus, pomisedes: „Ah! See olete teie. Pange käed külge, kähku!“

„Nõnda ütles ta. Kähku! Nagu oleks suutnud keegi toimida küllalt kähku. „Kas te ei kavatse midagi ette võtta?“ ma küsisin. „Jah. Välja klaarida,“ urises ta üle õla.

„Ma ei arva mitte, et ma siis oleksin mõistnud, mis ta mõtles. Teised kaks olid end seks ajaks jalule ajanud ja nad mõlemad tormasid paadi juurde. Nad trampisid, ähkisid, tõukasid, kirusid paati, laeva, teineteist — mind. Seda kõike tasakesi. Ma ei liigahtanud, ei lausunud sõnagi. Ma vaatlesin kallakil laeva. Ta oli vaikne, nagu seisaks ta kuivas tokis pakkudel — nõnda oli ta.“ Ta hoidis oma käe ülal, peo allapoole, sõrmeotsad maa sihis kõveras. „Nõnda,“ kordas ta. „Ma nägin üle esitäävi silmaringi joont selgena nagu kelluke; ma nägin eemal kaugel vett mustana ja sätendavana ning vaiksena — vaiksena nagu tiik, surmlikult vaiksena, vaiksemana, kui meri kunagi enne seda olnud — vaiksemana, kui et mina oleksin suutnud teda vaadelda. Olete teie kunagi vaadelnud laeva, mis triivib ulgumel nina norgu vajunud ja mida takistab põhja minemast ainult leht vana roostetanud rauda, mis ei kannata enam

palktugedega kindlustamist? Olete? Oh jaa, kindlustamist! Ma mõtlesin sellele — ma mõtlesin igale asjale, aga kuid kindlustada vaheseina viie minutiga — või isegi viiekümnega? Kust oleksin ma mehed võtnud, kes oleksid alla läinud? Ja puud — puud! Kas oleks teil julgust olnud esimesena vasarat tõsta, kui oleksite näinud seda vaheseina? Ärge öelge, et teil oleks olnud: te ei näinud teda; kellelgi poleks seda olnud. Pagan võtku — et midagi sellist teha, peab ometi uskuma tuhande seast kas või ühte õnnelõulusse, vähemalt võimaluse viirastussegi, aga te poleks seal sedagi uskunud. Keegi poleks uskunud. Et ma nii seal seisin, siis peate mind koeraks, aga mida oleksite teinud ise? Mida? Te ei tea seda öelda — keegi ei tea. Peab aega olema ümber vaadata. Mis ma oleksin pidanud tegema? Milline teene oleks olnud kõiki neid inimesi hirmuga hulluks ajada, kui ma ihuüksi ei suutnud neid päästa — kui miski ei suutnud? Kuulge mind ometi! Nii tõesti kui ma siin toolil teie ees praegu istun...“

„Ta hingeldas iga sõna juures ja heitis mulle vilksatavaid pilke, nagu jälgiks ta oma hingeahastuses sõnade mõju. Tema ei rääkinud minule, tema rääkis ainult minu juuresolekul, vaieldes kellegi nägematu isikuga, kes oli tema olendi lahutamatu, vaenuline kaaslane — tema hinge teine valdaja. On olemas vaidlusesemeid, mis ei kuulu kohtuliku juurduse võimkonda: see oli keerukas ja tähtis küsimus, mis puutus elu tõsiolemust, ja see ei vajanud kohtunikku. Tema vajas endale pooldajat, avitajat, kaaslast. Ma tundsin varitavat hädahoitu, lasta end petta, pimestada, sisse vedada, võib-olla isegi end sundida kindlat seisukohta võtma võitluses, mida võimata otsustada, arvestades kõiki võimul olevaid viirastusi — ausaid, mis tungisid peale oma nõuetega, ja nurjatuid, mis ründasid oma hädatarvetega. Teile, kes te pole teda näinud ja kes te kuulete tema sõnu teise suust, ma ei saa seletada oma tundmuste segast loomu. Mulle näis, nagu tuleks mul mõista midagi arusaamatut

ja ma ei tea midagi, mida võrrelda selle tundmuse piinlikkusega. Mind sunniti pilku heitma konventsiooni, mis varjul iga tõe taga, ja vääruuse olemuslikku avameelsusse. Ta mõjus korruga kõigisse pooltesse — sellesse poolde, mis seisab püsivalt vastu päevalvalget, ja ka meie loomu sellesse poolde, mis, nagu kuu teine pool, asetseb salalikult alalise pimeduses, kuna ainult tema servale langeb aeg-ajalt õudne, tuhkjas helk. Ta valdas mu. Tunnustan seda, tunnustan täiesti. Asi ise oli tühine, tähtsuseta, kui tahate: kadunud poeg, üks miljoni hulgas — ainult, et ta oli üks meist; sündmus, millel puudus tähtsus, nagu mõne sipelgapesa üleujutamiselgi, aga ometi tema tegumoe salapärasus haaras minu nõnda, nagu kuuluks tema isik omasuguste esirinda ja nagu oleks tema loo varjatud tõde küllalt tähtis, et mõjutada inimesoo arusaamist iseendast...“

Marlow peatus, et uuesti elustada oma sigari kustuvat tuld; näis, nagu oleks ta oma loo juba unustanud, kuid järsku ta algas uuesti.

„Minu süü muidugi. Pole mingit mõtet olla huvitatud. See on minu nõrkus. Tema oma oli teist laadi. Minu nõrkus on selles, et mul pole teravat silma juhusliku jaoks — välispidise tarvis — pole silma kaltsukorjaja koti või ligimese peene pesu nägemiseks. Ligimene — see'p see on. Ma olen kohanud nii mõnegi inimese,“ jätkas ta äkilise nukrusega — „olen kohanud neid teatud — teatud — ütleme, hooga; nagu sedagi poissi, näiteks — ja alati nägin ma ikka ainult inimlendit, see on kõik. Neetud demokraatlik nägemisviis, mis on ehk parem kui täielik pimedus, kuid mis pole minule olnud kunagi kasuks, seda võin kinnitada. Inimesed ootavad, et arvestataks ka nende peent pesu. Kuid neist asjust ei võinud ma kunagi vaimustust ammutada. Oo! see on teatud puudus, see on puudus, kuid siis tuleb selline pehme õhtu, seltskond, kes whistiks liiga loid — ja lugu...“

Ta peatus jällegi, oodates ehk mõnda julgustavat

märkust, kuid ükski ei öelnud midagi; ainult pidupere-
mees, nagu vastu tahtmist oma kohust täites, pomises:

„Teie olete nii keerukas, Marlow.“

„Kes? Mina?“ küsis Marlow vaikselt. „Oh ei!
Kuid tema oli; ja kuidas ma ka püüan oma loole
menu saavutada, ometi jääb mul tabamata lugematuid
varjundeid — nad on nii peened ja rasked väljendada
värvivaeste sõnadega. Sest tema muutis asjad keeru-
kaks oma lihtsusega — see lihtsaim vaene rott! . . .
Jumala eest! Tema oli hämmastav. Seal ta nüüd ist-
tus ja jutustas mulle minu oma silme ees, et miski ei
või talle hirmu nahka ajada — pealegi uskus ta ise
seda. Ütlen teile, see sündis muinaslooliselt süütult ja
see oli kuulmatu, kuulmatu! Ma vaatlesin teda sa-
laja, nagu kahtlustaksin teda kavatsuses, mind ninapidi
vedada. Tema oli veendunud, et kui mäng on aus —
pidage meeles: kui mäng on aus — pole midagi olemas,
millele tema ei julgeks vastu astuda. Isegi juba siis,
kui ta oli „nii pikk“ — „üsna väike poisiklutt“, — oli
ta ette valmistunud kõigile neile raskusile, mis võivad
inimest tabada maal ja merel. Ta pihtis uhkusega
selletaolisest ettenägevusest. Ta oli leiutanud häda-
ohte ja vastukaitseid, oletades kõige halvemat ja pan-
nes mängu oma parema. Tema pidi elama väga üle-
vat elu. Võite seda kujutella? Seikluste rodu, nii-
palju kuulsust ja au, selline võidurikas elu! ja oma
teravmeelsuse sügav aist, mis kroonib igapäev tema
siseelu. Ta unustas enda, tema silmad särasid; ja iga
sõnaga minu süda, mida läbis tema pöörasuse helk, muu-
tus rinnas aina raskemaks ja raskemaks. Mul polnud
vähimatki himu naermiseks ja et võimaliku naeratusegi
eest hoiduda, tegin endale tuimtõsise näo ette. Tema
avaldas ärrituse tunnuseid.

„Harilikult sünnib ikka ootamatu,“ ütlesin lepita-
valt. Minu tuimus kutsus tema huulile põlgliku: „Soo!“
Ma arvan, tema mõtles, et ootamatu ei võinud teda
puutuda; ainult mõistusele kättesaamatu ise võis üle-

tada tema täiusliku ettevalmistuse. Teda oli tabatud
ootamatult — ja sosistades ta kirus iseennast, vett,
taevast, laeva ja inimesi. Kõik olid ta ära andnud!
Tema oli võrgutatud mingisse suuremeelsesesse alistusse,
mis takistas teda väikest sõrmegi liigutamast, kuna teised,
kel selge arusaamine silmapilgu vajadusist, meelegeitlikult
paadi kallal kohmitsesid, tõugeldes vastastikku. Neil
oli läinud viimsel silmapilgul midagi segi. Selgus, et nad
olid suure rutuga kuidagi salapärasel viisil osanud esimese
paadikrambi lahtise poldi kõvasti kinni taguda ja selle
õnnetuse saatuslikud tagajärjed röövisid neilt viimase
säilinud arunatukese. Pidi küll kena pilt olema, see
meeste hullumeelne rähklemine seal liikumatul laeval,
mis triivis uinuva maailma vaikusel, meeste võitlemine
ajaga, et vabastada paati, nende neljakäpukil ronimine,
meeleheitel püstiajamine, sikutamine, tõukamine, üks-
teise peale kihvtiselt urisemine, kõik valmis tapma,
valmis nutma, valmis üksteisele kõrri kargama, kui
poleks takistajaks hirm surma pärast, mis seisis vaik-
selt nende selja taga, nagu halastamatu jäise pilguga
kubjas. Oh jaa! See pidi olema kena pilt. Ta nägi
seda kõike, ta võis sellest rääkida viha ja kibedusega;
temal olid sellest üksikasjalised teadmised, nagu oleks
ta need omandanud mingi kuuenda meele abil, sest ta
kinnitas mulle vandega, tema seisnud kõrval, ilma et
oleks ainustki pilku heitnud neile või paadile —
ainustki pilku. Ja mina uskusin teda. Ma arvan, tal
oli liiga palju tegemist, vahtides laeva ähvardavat kal-
dumist, sööstumisvalmis hädaohtu, mis oli avastunud
keset kõige täiuslikumat julgeolekut — võlutuna mõõ-
gast, mis rippus juuksekarva otsas tema kujutlusriikka
pea kohal.

„Kogu maailmas jäi kõik tema silme ees seisma ja ta
võis endale takistamatult kujutleda tumeda silmaringi äki-
list kõrgele paiskumist, avara veepinna äkilist kerki-
mist, kiiret, vaikset tõusu, jõhkrat tõuget, kuristiku
haaramist, lootusetut heitlemist, tähtede sära kustumist

alaliseks tema pea kohal, nagu suletaks mõni hauakoobas — noore elu mässu — musta lõppu. Seda võis ta! Jumala eest! Aga kes poleks seda võinud? Ja te peate meeles pidama, et tema oli ju sel erialal täiuslik kunstnik, tema oli andekas vaene rott, kel elav ja etteruttav nägemusvõime. Pildid, mis see temale näitas, muutsid ta külmaks kiviks jalatallast kuni pealaeni; aga tema peas oli palav mõtete tants, rammetute, pimedate ja tummade mõtete tants — kohutavate vigaste möll. Eks ma öelnud teile, et tema pihitis minule, nagu oleks mul võim aheldada või vabastada? Tema puges sügavasse, sügavasse, lootes minult patude andeksandmist, millest poleks olnud temal mingit tulu. See oli neid juhtumeid, kus mingi püha pettus ei või valu vaigistada ega ükski inimene aidata; kus Looja isegi näib patuse jätvat tema enda nõu ja otsuse hooleks.

„Ta seisis silla paremal poolel, võimalikult kaugel paadi ümber vältavast heitlemisest, mida jätkati hullumeelse ärevusega ja vandeseltsliku saladuslikkusega. Kaks malailast jäid kogu aja tüüriratta juurde. Kujutlege endale ometi seda — jumalale tänu! — ainulaadset meresündmust: neli metsikute ja salajaste pingutustega arutuina ja kolm pealt vaatamas täielises liikumatuses, nende all päikesepuri, mis katab sadade inimolendite sügava teadmatuse ühes nende hädade, unistuste ja lootustega ning kõiki hoiab peatavalt hukatuse äärel kellegi nägematu käsi. Et see oli nõnda, selles pole minul vähimatki kahtlust: arvestades laeva seisukorda, see oli kõige kohutavam õnnetus, mis võis juhtuda. Meestel paadi juures olid kõik põhjused selleks, et muutuda hirmust segaseks. Õigust öelda, kui mina oleksin seal olnud, siis poleks ma ainustki valepenni riskinud lootusele laeva järgmise hetke lõpuni vee peal hoida. Ja ometi ujus ta alles! Need uinuvad palverändurid olid määratud lõpuni sooritama oma teekonda mingi teissuguse raske eesmärgi saavutamiseks. Oli,

nagu vajaks kõigeväeline, kelle armu nad tunnustasid, nende alandlikku tunnustust veel kauemaks siin maa peal ja nagu oleks ta pilgu alla heitnud, et anda ookeanile märku: „Sina ei pea mitte.“ Nende pääsemine häiriks mind seletamatu imesündmusena, kui ma ei teaks, milline sitkus võib olla vanal raual, sama sitkus mõnikord, nagu vaimul mõnes inimeses, keda kohtame ajuti juba varjuks muutununa, kuid kes siiski veel paneb eluraskustele vastu. Ka pole minu arvates vähem ime kahe tüürimehe talitusviis selle kahekümne minuti jooksul. Nad olid teiste pärismaalaste hulgas Adenist pärale toodud, et anda juurdlusel oma tunnustus. Üks neist, kes võitles suure pelgikkusega, oli alles sootuks noor ja paistis oma sileda kollase ja sõbraliku näoga tõelikkusest isegi nooremana. Ma mäletan veel väga hästi, kuidas Brierly temalt tõlgi abil küsis, mis ta küll tol korral mõtles, millele tõlk lühikese kõnelemise järele vastas, pöördudes tähtsa näoga kohtukoja poole:

„Tema ütleb, et tema ei mõelnud midagi.“

„Teine, kel kannatlikud pilgutavad silmad ja sinine puuvillane taskurätik, mis paljust pesemisest pleekinud ja toreda sõlmega tema hallidele juustele seotud, nagu koledalt lohku vajunud, pruun nahk kortsudevõrgu tõttu nagu tumedamaks tõmbunud — see teine seletas, et temal oli aimdus mingist halvast asjast, mis tabanud laeva, kuid polnud ju mingit käsku; tema ei mäletanud ühtegi käsku; miks pidi ta siis tüürirattalt lahkuma? Järgnevaile küsimusile vastates kehtas ta oma kõhnu õlgu ja kinnitas, temal polevat kunagi mõte tõusnud, et valged võiksid surmahirmu pärast laevalt lahkuda. Ta ei uskuvat seda praegugi. Lahkumiseks pidid olema mingid salajased põhjused. Asjatundlikult raputas ta oma vana pead. Ahaa! salajased põhjused. Tema olevat mees, kel suured kogemused ja ta soovivat sellele valgele isandale teatada — ta pöördus Brierly poole, kes ei tõstnud pead — et tema on hulga aastate jooksul merel valgeid teenides omandanud tead-

misi paljudest asjust — ja äkki külvas ta erutatult meie võlutud tähelepanule hulga imelikult kõlavaid nimesid, ammu surnud kaptenite, unustatud kohalikkude laevade nimesid, mis kõigile tuntud, kuid kõlaliseltselt moonutatud, nagu oleks tumm aeg nende kallal töötanud sadu aastaid. Lõpuks peatati teda. Kohtukojale langes vaikus — vaikus, mida ei segatud vähemalt minut aega ja mis muutus pikkamisi madalaks suminaks. See osa oli teisepäevase harutamise tulipunktiks, mis erutas kogu kuulajaskonda, erutas kõiki peale Jimi, kes istus tusa-selt esimese pingi otsal ega tõstnud kordagi silmi sellele harukordsele ja hävitavale tunnistajale, keda näis valdavalt mingisugune salapärase kaitsemisteooria.

„Nõnda siis need kaks madrust-pärismaalast hoidusid seisva laeva tüüriratta juurde ja oleksid seal ka surma leidnud, kui see oleks olnud nende saatus. Valged ei heitnud neile pooltki pilku ja olid nähtavasti nende olemasolu unustanud. Kindlasti ei tulnud nad Jimil pähe. Temal mõlkus ainult meeles, et tema ei saanud midagi parata; tema ei suutnud midagi, oli ta ju üksinda. Polnud muud teha, kui aga ühes laevaga põhja minna. Polnud mingit mõtet sellepärast lärmi lüüa. Või milleks? Ta ootas seistes ilma häält tege-mata, olles tardunud mingisugusesse sangarlikku otsu-ssesse. Esimasiinist jooksis hiilivalt üle komandosilla, et teda tõmmata käisest.

„Tulge appi! Jumala nimel, tulge appi!“

„Ta jooksis kikivarbail paadi juurde tagasi, tuli aga kohe uuesti Jimi juurde teda käisest kiskuma, üht-aegu teda paludes ja kirudes.

„Ma arvan, ta oleks mul käsi suudelnud,“ ütles Jim metsikult, „aga järgmisel silmapilgul kargas ta mulle ähkivas vihas sosistades näkku: „Oleks mul aega, siis virutaksin teie pealuu sisse.“ Ma tõukasin ta eemale. Äkki kargas ta mul kaelast kinni. Pagan võtku! Ma lõin. Ma lõin pimesi. „Kas te siis iseeneseigi elu ei taha päästa, te neetud argpüks?“ ähkis ta. Argpüks!“

Tema nimetas mind neetud argpüksiks! Ha, ha, ha, ha! Tema nimetas mind — ha, ha, ha!...“

„Ta viskus tagasi ja vabises naerust. Kunagi pole ma midagi nii kibedat kuulnud. See langes mürgi-puhanguna kõigile noile naljatlusile eeslitest, püramiididest, basaaridest ja mine tea veel millest. Kogu tumeda rõdu pikkusel vaikisid hääled, kõik näod, nagu kahvatud laigud, pöördusid korraga meie poole ja vaikus muutus nii suureks, et ruudulisele põrandale langedud teelusika hele kõlin kostis peene ja hõbedase kiljatusena.

„Teie ei peaks selle rahva keskel nõnda naerma,“ vaigistasin mina. „Neisse ei mõju see hästi, nagu teate.“

„Alguses oli, nagu poleks ta mu sõnu kuulnudki, kuid natukese aja pärast, silmis ainitine minust mööda suunduv pilk, mis näis uurivat mingi kohutava nägemuse südant, ta pomises hooletult: „Oo! Nad arvad, et olen joobnud.“

„Ja peale seda näis, nagu ei võidaks selliselt välimuselt oodata enam kunagi mingit häält. Kuid asjata! Ta ei suutnud nüüd enam rääkimist jätta, samuti nagu ta poleks suutnud palja tahtepingutusega oma elu lõpetada.“

ÜHEKSAS PEATÜKK.

„ÜTLESIN endamisi: „Mine põhja, sa äraneetu! Mine põhja!““ Nende sõnadega algas ta uuesti. Ta oli täiesti üksi jäetud ja ta formuleeris oma peas need vandesõnad laevale, kuna ta samal ajal nautis eesõigust, olla — niipalju kui mina suudan otsustada — veidra janditamise vaatlejaks. Teised jändasid ikka veel pol-diga. Kapten käsutas: „Pugege alla ja katsuge tõsta;“ ja teised loomulikult ajasid sõrad vastu. Te mõistate ju, et olla kõhuli paadikiili all pole kuigi soovitatav seisund silmapilgul, kus ehk laev läheb äkki põhja.

„Miks ei tee teie ise seda, teie olete ju kõige tugevam?“ vingus väike masinist. „Tuhat ja tuline! Ma olen ju liiga paks,“ ähkis kapten meeleheitel. See oli nii naljakas, et oleks võinud ajada inglidki nutma. Silmapilguks seisid kõik tegevusetu ja äkki tormas peamasinist uuesti Jimi juurde.

„Tulge ja aidake, inimene! Olete teie hull, et lasete oma ainukese silmapilgu mööda minna? Tule appi, inimene! Inimene! Vaata — sinna!“

„Ja viimaks vaatas Jim tahapoole, kuhu teine näitas hullumeelse tungivusega. Ta nägi vaikset musta kõuepilve, mis oli neelanud juba ühe kolmandiku selget taevast. Teie ju teate, kuidas kõuepilved seal sel aastaajal tõusevad. Esiteks märkate silmaringi tumenemist — mitte midagi muud; siis kerkib pilv läbipaistmatuna nagu müür. Sirge aurujuga, mida läbivad haiglaselt kahvatud helgid, tuleb lennates edelast, neelates kogu tähestiku; tema vari süstab üle vete ja muudab taeva ning mere ühiseks pimedusekuristikuks. Ja kõik on vaikne. Ei kõue, ei tuult ega mingit häält; ei ainustki välguhelki. Siis ilmub pimedasse lõpmatusse kahvatu kaar; tundub pimeduses paar lainetusetaolist voogamist ja äkki langevad tuul ja vihm korraga kaela ning sellise erilise maruhooga, nagu oleksid nad läbi murdnud millestki kõvast ja kindlast. Selline pilv tõusis praegu, kus nemad ei pannud seda tähele. Aga niipea kui nad teda nägid, olid nad õigustatud arvama, et kui absoluutses vaikus on veelgi pisut lootust laeva püsimiseks veepinnal, siis vähemagi meremõllu juures teeb ta silmapilkselt kõigele lõpu. Tema esimene ninanokutus voogamisele, mis käib kõue-tormi vallapäsemise eel, jääks ka viimseks; ta summataks üleni vee alla ning hakkaks vajuma, ikka allapoole, allapoole — põhja. Sellest siis nende uued hirmuhüpped, uued veidrused, mis avaldasid nende äärmist vastumeelsust suremiseks.

„Oli must, must,“ jätkas Jim sünge kindlusega. „See hiilis meie poole selja tagant — see põrguline!“

Ma arvan, kuski minu aju nurgas pidi veel nagu mingi lootus peituma. Siiski, ma ei tea. Kuid nüüd oli kõik möödas. Ma läksin hulluks end nõnda köidetuna nähes. Ma olin vihane, nagu oleksin ma langenud lõksu. Ma olin lõksus! Öö oli palav, seda mäletan. Mitte tuuleõhkugi!“

„Ta tuletas kõike nii elavalt meelde, et oma toolil hingeldades näis minu silme ees higistavat ja lämbuvat. Kahtlemata röövis see temalt aru; ta valdas tema niioelda uuesti, aga see tõi talle meelde ka selle tähtsa eesmärgi, milleks ta oli rutanud sillale, kus kõik oli lipsanud peast. Ta oli kavatsenud paadid laevast klaariks teha. Ta tõmbas noa välja ja hakkas lõikama, nagu poleks ta midagi näinud, midagi kuulnud ega kellestki laeval midagi teadnud. Teised pidasid teda lootusetu põikpeaks ja segaseks, kuid ei julgenud kõra teha ega seda mõttetut ajaraiskamist takistada. Kui ta oli oma töö teinud, tuli ta oma endisele paigale tagasi, kust oli esiti välja läinud. Masinist oli seal, tungis talle salvavalt sosistades pea ligi, nagu tahaks ta temale kõrva kinni karata:

„Lolipea, arvate teie, et teil on veel mingit välja vaadet, kui kogu tõprakari on vees? Neist paatidest lõövad nad teie oma pealuu sisse.“

„Ta murdis Jimi kõrval oma käsi, ilma et see oleks teda tähele pannud. Kapten tammus närvlikult samal paigal ja pomises: „Vasar, vasar! *Mein Gott!* Tooge vasar.“

„Väike abimasinist nuuksus nagu väike laps, kuid murtud käsivarrest hoolimata ta oli kõige mehisem, nagu näis, ja sai niipalju julgust kokku, et jooksis alla masinaruumi. See polnud naljaasi, seda peab talle õigusega jätma. Jim ütles, ta heitnud meeleheitlikke pilke, nagu oleks ta kadunud inimene, vingunud vaikselt ning pistnud siis minema. Silmapilk oli ta tagasi, vasar käes, ja tormas aega viitmata poldi kallale. Teised jätsid Jimi sinnapaika ja jooksid talle appi. Ta kuulis vasara kopp, koppi ja siis logiseva poldi kukkumise

kõla. Paat oli klaar. Alles siis pöördus ta ümber, et vaadata — alles siis. Kuid ta jäi oma paigale — ta jäi paigale. Ta tahtis, et ma teaksin, tema jäänud paigale; et temal polnud midagi ühist nende teistega — kel oli vasar. Ei midagi! On enam kui tõenäolik, et tema tundis enese teistest lahutatuna ruumiga, millest polnud võimalik üle saada, takistusega, millest polnud võimalik jagu saada, põhjatu kuristikuga. Tema oli neist nii kaugel, kui üldse võimalik — kogu laeva laiuse.

„Tema jalad olid kinnitatud sellele kaugele paigale, tema silmad teiste segasele, üheskoos kүүrutavale ja üldises hirmumarus imelikult rähklevale rühmale. Käsilamp, mis kinnitatud posti külge sillal väikese laua kohal — *Patna*'l puudus kaardiruum — heitis valgust nende töötavatele õlgadele, nende kumerale, võpatavale selgale. Nad lükkasid paati kaarepuust; nad lükkasid ta välja pimedusse; nad lükkasid ainult ja ei vaadanud enam Jimi poole tegasi. Nemad olid jätnud ta saatuse hooleks, nagu oleks ta tõepoolest liig kaugel, liig lootusetult neist eraldatud, kui et raisata temale mõni liigutav sõna, pilk või märk. Neil polnud põrmugi aega vaadata tagasi tema passiivsele kangelasmeelele, tunda tema keeldumise torget. Paat oli raske; nad lükkasid teda kõigest jõust, ilma et oleksid suutnud veel ainustki julgustavat sõna lausuda: kuid hirmutorm, mis paiskas nende endavalitsuse kui aganad tuules laiali, muutis nende pingutused mingiks lollimänguks, nagu kohane veiderdajaile kuski jandis. Nad lükkasid kätega ja peadega, nad lükkasid oma kallid elu pärast kogu kehade raskusega, nad lükkasid kogu oma hinge jõuga — kuid vaevalt oli neil õnnestunud tõugata esitääv teevetist klaariks, kui nad kõik nagu üldisel käsul lasksid lahti ja tormasid nagu üks mees paati. Loomulikult tulemuseks oli, et see langes järsku tagasi ja tõukas nad üksteise vastu. Nad seisid natuke aega jahmatunult, vahetades ägedal sosinal kõiki meeldetulnud sõimusõnu, ja hakkasid siis uuesti peale. Nõnda

sündis see kolm korda. Tema kirjeldas mulle seda süngelt mõtlikkusega. Temal polnud sellest veidrast talitusest ainustki tsipakest silmapaari vahele jäänud. „Ma põlgasin neid. Ma vihkasin neid. Ma pidin kõike seda pealt vaatama,“ ütles ta toonitamata, pöörates minu poole oma süngelt uuriva pilgu. „Kas on kunagi kedagi nii häbematult kiusatud?“

„Ta võttis silmapilguks oma pea käte vahele, nagu inimene, kes on aru kaotanud mõne kirjeldamatu teotuse tõttu. Need olid asjad, mida ta kohtule ei saanud seletada — isegi minule mitte; aga ma oleksin olnud vähe kohane tema pihtimuse vastuvõtmiseks, kui ma poleks suutnud ajuti mõista ka tema sõnade vaheid. Selles rünnakus tema meeleskindlusele peitus kurja ja alatu kättemaksu irvitav kavatsus; sellel jumalakohut ei puudunud ka veidrusejoon — naljakate grimasside häbistus surma või autuse lähenedes.

„Ta jutustas tõsiasju, mida mina pole unustanud, kuid nii kaugel aja tagant ma ei suuda meelde tuletada tema omi sõnu: mäletan ainult, ta oskas imeliselt oma tusast vimma väljendada tõsiasjade paljas loetus. Ta ütles mulle, tema sulgenud kaks korda silmad kindlas usus, et lõpp on juba käes, ja kaks korda ta pidi nad uuesti avama. Igakord ta märkas suure vaikuse pime-nemist. Vaikse pilve vari langes laevale juba seenidist ja näis hävitavat tema kihiseva elu viimse kõla. Jim ei kuulnud enam päikesepurje-aluseid hääli. Ta ütles, et igakord, kui ta sulges silmad, välgatav mõte peas näitas talle selgelt nagu päisipäeva ajal kehaderodu, mis pandud valmis surmale. Kui ta avas silmad, pais-tis talle nelja inimese totter võitlus kangekaelse paadi vastu. „Nad taandusid aeg-ajalt paadi ees, seisatusid üksteist kirudes ja kargasid siis uuesti karjas talle kallale . . . Võis end kas-või surnuks naerda,“ seletas ta mahalöödud silmil; siis tõstes nad silmapilguks minu uäole, ta ütles nukra naeratusega: „Mul peaks lõbus elu olema, jumala eest, sest seda naljakat pilti võin

oma silmaga näha veel nii mõnigi kord enne surma.“ Tema silmad laskusid jällegi alla. „Näha ja kuulda . . . Näha ja kuulda,“ kordas ta pika vaheaja järele, mille vältusel ta vahtis üksisilmi kuhugi.

„Ta tõusis üles.

„Otsustasin oma silmad kinni hoida, kuid ei suutnud,“ ütles ta. „Ei suutnud, teadku seda kes tahes. Tehku seda keegi enne läbi ja rääkigu siis! Tehku — tehku paremini — see on kõik. Juba teist korda paiskusid mu silmad ja ka suu lahti. Tundsin laeva liikuvat. Just praegu surus ta käila vette ja kergitas teda siis pisut — pikkamisi! uskumatult pikkamisi; ning pisinatukene. Seda polnud ta juba mitmel päeval teinud. Pilv oli juba tormanud pea kohta ja see esimene voo-gamine näis rändavat tinast merel. Selles liigutuses puudus elu. Mis te oleksite teinud? Teie olete ise-endas kindel — eks? Mis te teeksite, kui praegu tunneksite — samal hetkel — et see maja liigub, teie tooli all pisut liigub. Te hüppaksite! Armuline taevas! Te hüppaksite sealtsamast, kus te praegu olete, ja otseteed alla sinna põõsasse.“

„Ta sirutas oma käe üle kivibarjääri ööpimedusse. Mina vaikisin. Tema vaatas mulle väga kindlalt ja karmilt otsa. Polnud mingit kahtlust, nüüd ta püüdis mulle oma tahet peale sundida ja ma pidin hoiduma igasugusest vihjast, et mitte mõne liigutuse või sõnaga enese kohta midagi mõõnda, millel oleks praeguse juhtumi suhtes mingi tähendus. Mul polnud vähimatki soovi selles mõttes midagi mängu panna. Ärge unustage, tema seisis minu ees ja ta oli tõepoolest liiga meietaoline, kui et mitte olla hädaohtlik. Aga kui tahate teada, siis võin teile öelda: ma mõõtsin kiire pilguga maad rõdu ees keset rohuplatsi kasvava tiheda, mustava põõsani. Tema liialdas. Mul oleks hüpatas mõni jalg maad puudu jäänud — see oli ainuke asi, milles olen päris kindel.

„Tema mõtles, et viimne silmapilk on saabunud, ning ei liigutanud ennast. Tema jalad olid needitud plankudele, kuigi tema mõtted kolasis peas vabalt ringi. Just sel silmapilgul nägi ta ühte meest seal paadi juures äkki taganevat, kätega õhku kahmavat, komistuvat ja kokku langevat. Oieti ei kukkunud ta, vaid libises vaikselt istuvasse poosi, vajus kõssi ja toetas õlad vastu masinaruumi laeakent. „See oli see *donkey-man* 1), kõhn kahvatu näoga ja sassis vurrudega poiss. Töötas kolmanda masinistina,“ seletas ta.

„Surnud,“ ütlesin mina. Me kuulsime sellest midagi kohtus.

„Näib nõnda,“ lausus ta sünge ükskõiksusega. „Muidugi, ma ei kuulnud midagi lähemat. Nõrk süda. Mees oli juba mõni päev enne seda haiglust kaevanud. Ärritus. Ülepingutus. Pagan teda teab. Ha, ha, ha! Võis kergesti tähele panna, ka tema ei tahtnud surra. Naljakas, eks? Tõmmatagu mind kas või võlla, aga teda aeti ju hullust peast siin end tapma! Hullust peast — enam-vähem. Hullust peast, jumala eest! Nagu minagi . . . Ah! Oleks ta ainult rahul seisnud; oleks ta nad ainult kuradile saatnud, kui nad tulid teda asemelt välja kiskuma, sest et laev hakkab põhja minema. Oleks ta ainult seisnud juures, käed taskus, ja sõimanud neid!“

„Ta tõusis püsti, raputas oma rusikat, vaatas mulle otsa ja istus jällegi.

„Möödalastud juhus, mis?“ pomisesin mina.

„Miks te ei naera?“ ütles ta. „See on nali, mis põrgus välja hautud. Nõrk süda! . . . Mõnikord soovin, et minul oleks see olnud.“

„See ärritas mind. „Kas tõesti?“ hüüdsin sügava pilkega. „Jah! Teie ei mõista seda?“ karjus tema. „Ma ei tea, mida paremat te võite soovida,“ ütlesin ma vihaselt. Ta heitis mulle arusaamatu pilgu. See

1) Masinistide abiline.

nool oli seega läinud märgist kaugelt mööda ja tema polnud mees, kes oleks südant vaevanud metsa jooksnud noolte pärast. Ausõna, tema oli liig usaldav; tema polnud jahivalmis metsalind. Rõõmustasin, et minu nool oli kõrvale lennanud, — et tema polnud isegi kuulnud vibu virinat.

„Muidugi ei võinud ta tol korral teada, et mees oli surnud. Järgmine silmapilk — tema viimne laeval olemiseks — kubises sündmuste- ja tundmustemõllust, mis peksis vastu teda, nagu meri vastu kaljusid. Seda võrdlust tarvitan sihilikult, sest tema jutustusest olen sunnitud uskuma, et kogu toimingu kestel säilis temas imelik passiivsuse-illusioon, nagu poleks tema mitte ise teotsenud, vaid teda tarvitas põrgulik võim, mis valis ta oma naljatembutuse ohvriks. Esimene asi, mida ta märkas, oli raskete, väljapööratud teevetite kriiksumine — ebakõla, mis näis tungivat tema kehasse mööda põrandat jalataldade kaudu ja mööda seljaüdi kuni pealaeni. Kuna kõuepilv oli juba üsna ligi, siis kergitas teine ja raskem voog loidu laevakeha ähvardavalt, nii et Jimil jäi hing rinnas kinni, kuna tema peaju ja südant läbisid kabuhirmulised karjatused nagu põueodaga: „Laske minna! Jumala pärast, laske minna! Laske minna! Ta vajub!“ Sellele järgnes paadinõõride kõrisemine plokkidel ja hulk inimesi hakkas päikesepurje all äreval toonil rääkima. „Kui need kord peale hakkasid, oleks nende ulumine võinud ka surnud unest äratada,“ ütles ta. Peale seda, kui paat oli sõna otseses mõttes laksatades vette langenud, hakkas laevast kostma trampiv ja kobistav tume müra, millesse segunesid hüüded: „Haagid lahti! Haagid lahti! Eemale tõugata! Haagid lahti! Lükake eemale, kui elu armas! Kõu on meil varsti kaelas. . .“ Kõrgel oma pea kohal ta kuulis vaikset tuule üminat, oma jalge all valukarjatust. Varjatud hääl laeva külje all kirus oma paadikonksu. Laev hakkas ninas ja päras sumisema nagu häiritud mesipuu ja sama rahulikult,

nagu Jim mulle seda jutustas — sest just nüüd oli ta oma tegumoelt, häälelt ja näolt üsna rahulik — rääkis ta ilma vähimagi ettevalmistuseta edasi: „Ma komistasin üle tema jalgade.“

„See oli esimene kord, kus kuulsin, et ta oli end üldse liigutanud. Ma ei suutnud hoiduda üllatuse-urinast. Miski oli ta lõpuks paigalt lahti kiskunud, kuid täpsast silmapilgust ja põhjusest, mis ta lahti käristas, tema ei teadnud rohkem, kui teab juuritud puu teda käristavast tuulest. See kõik oli temale tulnud: kõlad, nägemused, surnud mehe jalad — jumala eest. Ta kugistas hirmsasti selle põrguliku nalja kallal, kuid — näete — ta polnud valmis möönma, et ta oleks üldse teinud neelavaid liigutusi. On haruldane, kuidas ta oskas oma enesepettuse ka teisele peale sundida. Ma kuulsin, nagu oleks see lugu mustast nõiavõimust mõne laiba kallal.

„Ta langes küljeli, üsna vaikselt, ja see on viimne asi, mis ma mäletan laeval tähele pannud olevat,“ jätkas ta. „Mul oli ükskõik, mis temaga sündis. Näis, nagu tahaks ta üles tõusta; mina muidugi mõtlesin, et tema tahab üles tõusta; ma lootsin, et tema jookseb mulle järele ja kargab üle reelingi teiste juurde paati. Kuulsin neid all ümber rüselevat ja üks hääl, kõlades nagu koopast, hüüdis: „George!“ Siis tõstsid kolm häält korraga kisa. Mina eraldasin nad kõik: üks määgis, teine kiljus, kolmas ulgus. U-uh!“

„Ta värises pisut ja ma nägin teda pikkamisi tõusvat, nagu oleks mingisugune kindel käsi ta toolilt juukseidpidi üles tõstnud. Üles, pikkamisi — nii pikk kui ta oli ja kui ta põlved seisid juba kangelt sirgeina, laskis käsi lahti ning ta löi jalul pisut tuikuma. Tema näos, liigutuses ja isegi tema hääles tundus kohutav vaikus, kui ta ütles: „Nad karjusid“ — ja tahes või tahtmata ma pidin oma kõrvad kikki ajama selle uuestielustatud karjatuse kuulmiseks, mis pidi kõlama kujutletud vaikus. „Laeval oli kaheksasada inimest,“ üt-

les ta, naelutades mu toolitoe külge kohutava ainitise pilguga. „Kaheksasada elavat inimest, ja nad lõugasid ühe laiba järgi, et seda alla saada ja päästa. „Hüppa, George! Hüppa! Oo, hüppa!“ Mina seisin seal samas, käsi teevetil. Ma olin üsna rahulik. Pimedus oli muutunud süsimustaks. Polnud võimalik näha taevast ega merd. Ma kuulsin paadi laevakülje vastu löövet pumm, pumm ja ei mingit muud häält üürikeseks, kuid laev minu jalge all oli täis kõnekõma. Äkki kapten karjus: „*Mein Gott!* Torm! Torm! Tõugake eemale!“ Tuule esimesel puhangul ja vihma esimesel sahnal nad karjusid: „Hüppa, George! Me võtame su vastu, hüppa!“ Laev hakkas pikkamisi vajuma; vihm pühkis temast üle murdlainena; mul lendas müts peast; hingus suruti mul kurku tagasi. Nagu oleksin torni otsas, ma kuulsin uuesti karjumist: „Geo-o-orge! Hüppa ometi!“ Laev vajus mu jalge all, nina ees. . .“

„Ta tõstis käe mõtlikult näole, kus sõrmed tegid näppivaid liigutusi, nagu tüütaks teda ämblikuvõrk, ja pärast ta vahtis endale pihku umbes pool sekundit, enne kui pahvatas:

„Mina hüppasin. . .“ Ta peatus, pööras silmad kõrvale. . . „Vähemalt näib nii.“ lisis ta juurde.

„Tema selged sinised silmad pöördusid minu poole haledakstegeval pilgul ja kuna ma temale, kes seisis minu ees keeletult segasena ja häbistatuna, otsa vaatasin, valdas mind alistuva tarkuse nukrus, millesse segunes abitult pealtvaatava vana inimese huumorikas ja sügav kaastundmus lapsiku õnnetuse vastu.

„Paistab tõesti nõnda,“ pomisesin mina.

„Mina ei teadnud sellest midagi, kuni vaatasin üles,“ seletas tema tõttavalt. Ja see on võimalik. Teda pidi kuulama nagu väikest poissi, kes hädas. Tema ei teadnud. Kuidagi oli see sündinud. See ei sündivat enam kunagi uuesti. Tema oli kukkunud osalt kellegi peale, osalt istepingile. Tal oli tundmus, nagu peaksid tema pahempoolsed küljekondid kõik katki olema;

siis ta pööras enda ümber ja nägi ebamääraselt laeva kerkivat üle oma pea, punane küljetuli helkimas suurelt läbi vihma, nagu paistaks ta kustki mäeservalt läbi udu. „Ta paistis müürist kõrgemana, ta kerkis kaljuna üle paadi. . . Ma soovisin, et oleksin võinud surra,“ karjus ta. „Tagasi minna polnud võimalik. Olin hüpanud,“ kui kaevu — igavesse sügavasse kuristikku. . .“

KÜMNES PEATÜKK.

„TA surus oma sõrmed kokku ja kiskus nad jällegi laiali. Miski ei võinud olla tõelikum: tema oli tõepoolest hüpanud igavesse sügavasse kuristikku. Ta oli langenud kõrgusest, kuhu ta ei võinud enam kunagi tagasi ronida. Sel ajal oli paat juba laevast eemale triivinud. Oli liiga pime, kui et nad oleksid võinud üksteist näha, pealegi olid nad vihmast poolpimedad, pool-uputatud. Ta ütles mulle, temal olnud tundmus, nagu kannaks veevoogu neid läbi mingisuguse koopa. Nad pöörasid seljad vastu tuult; kapten, nagu näib, pidas aeru paadi taga, et hoida teda ninaga alla tuult ja kahe kolme minuti jooksul näis saabuvat maailma lõpp üldises uputuses ja pilkases pimeduses. Meri kahises nagu kakkümmend tuhat katelt.“ See on tema võrdlus, mitte minu oma. Mina arvan, et peale esimese iili polnud mitte palju tuult; ja ka tema ise möönas juurdlusel, et kogu sel ööl ei tõusnud merel kõrgeid laineid. Tema kükitas kaarepuie vahele ja heitis pelgliku pilgu tagasi. Ta nägi mastitipu-tule kollast helki ülal kõrgel vilkumas viimse tähena enne kustumist. „See kohutas mind, et ta oli veel alles,“ ütles ta. Just seda ta ütles. Teda kohutas nimelt mõte, et laeva uppumine pole veel möödas. Kahtlemata tahtis ta, et see koledus teostuks võimalikult ruttu. Paadis ei teinud ükski häält. Pimeduses tundus, nagu lendaks ta edasi, aga tema kiirus ei võinud olla kuigi

suur. Vihmavaling möödus ja suur, hullustav, kahisev müra järgnes vihmale kaugusse ning häabus. Polnud midagi kuulda, kui aga tasane veeloksumine paadikülgedel. Kellegi hambad lõgisesid tugevasti. Kellegi käsi puutus tema selga. Nõrk hää ütles: „Teie siin?“ Teine karjus lõdisedes: „Juba läinud!“ ja nad kõik tõusid üheskoos püsti ja vahtisid tahapoole. Nad ei näinud mingit valgust. Kõik oli must. Midagi peent ja külma uitsetas neile näkku. Paat kiikus kergesti. Hambad lõgisesid kõvemini, peatusid ja algasid kaks korda uuesti, enne kui mees sai oma lõdisemisest võitu, et öelda: „Ju-u-ust õigel ajal . . . Brrr.“ Ta tundis peamasinisti hääle, mis ütles tõredalt: „Nägin teda vajumas. Juhuslikult pöörasin pead.“ Tuul oli peaaegu täiesti langenud.

„Nad vahtisid vastu tuult, nagu ootaksid nad karjumist. Alguses oli Jim tänulik, et öö oli varjanud selle sündmuse tema silmade eest, kuid hiljem sellest teadmine, ilma et ta oleks midagi näinud või kuulnud, paistis koleda õnnetuse kõrgeima tipuna. „Imelik, eks?“ pomises ta oma katkendliku jutustamise vahele.

„Minule ei paistnud see imelikuna. Temal pidi olema ebateadlik veendumus, et tõelikkus ei võinud olla pooltki nii halb, pooltki nii piinav ja kättemakslik, nagu tema kujutlusega loodud koledused. Mina usun, tol esimesel silmapilgul heitles tema süda kogu selle kannatusega, tema hing tundis kogu selle hirmu kuhjatud maiku, kogu koledust, kogu meeleheidet, mis langes ööpimeduses äkilise ja vägivaldse surma tõttu kaheksasajale inimolendile, sest muidu ta poleks öelnud: „Mulle näis, et ma pean välja kargama sellest neetud paadist ja tagasi ujuma — pool peenikoormat — enam — ükskõik kui pika maa — just sellele paigale . . .“ Kust see aje? Mõistate tema tähendust? Miks just tagasi sellele kohale? Miks mitte siinsamas paadi kõrval uppuda — kui ta mõtles uppuda? Miks just sellele paigale tagasi vaatama — nagu peaks enne, kui tuleb vabastav surm,

rahustama oma kujutlusvõimet kindla andmega, et kõik on möödas? Mina väidan, et ükski teist ei oska anda muud seletust. See oli neid imelikke ja erutavaid välgatusi läbi udu. See oli haruldane ilmutus. Tema väljendas selle nagu kõige harilikuma asja, mida inimene võib öelda. Ta sai sellest ajest võitu ja siis ta märkas ümbritsevat vaikust. Ta juhtis sellele minu tähelepanu. Mere surmavaikus ja taevast sulasid kokku määratuks lõpmatuks, ümbritsedes päästetud, värisevaid inimelusid. „Paadis oleks võinud kuulda nõela kukkumist,“ ütles ta imeliku tõmmahtusega huulis, nagu inimene, kes püüab valitseda oma tundmusi, jutustades midagi äärmiselt liigutavat. Vaikus! Jumal ükski, kes ta loonud, nagu ta on, võib teada, mis ta toimis tema südames. „Ma ei uskunud, et ükski paik maa peal võiks olla nii vaikne,“ ütles ta. „Võimata oli merd eraldada taevast; polnud midagi näha ega midagi kuulda. Ei mingit helki, ei mingit kuju, ei mingit kõla. Võis arvata, et iga viimanegi kuiva maa laik on läinud põhja; et kõik inimesed peale minu ja nende meeste paadis on uppunud.“ Ta kummardus üle laua, toetades sõrmenükkidega kohvitasside, liikõõriklaaside ja sigariotste vahele. „Ma näisin seda uskuvat. Kõik oli läinud ja — kõik oli möödas... minuga,“ lausus ta sügava ohkega.“

Marlow ajas enda järsku üles ja paiskas oma sigari minema. Mänguraketina tõmbas see väätkasvude taga-põhjale süstava punase joone. Ükski ei liigatanud.

„Noh, mis te sellest arvate?“ hüüdis ta äkki elavalt. „Kas ta polnud iseendale ustav, mis? Tema päästetud elu oli läinud, sest tal puudus pind jalge all, nägemine silmis, kuulmine kõrvus. Häving — mis? Ja kogu aeg see polnud midagi kui pilvine taevast, lainetu meri, liikumatu õhk. Ainult öö; ainult vaikus.“

„See kestis mõni aeg, siis hakkasid nad äkki ja üksmeelselt oma pääsemise üle käratsema. „Ma teadsin algusest saadik, et ta läheb põhja.“ „Mitte minutiki enneaegu.“ „Vaevalt lipsasime, pagan võtku!“ Tema ei öelnud midagi, kuid tuul, mis oli vaikinud,

pöördus tagasi; kerge tuule-õhk paisus vahetpidamata ja meri ühendas oma ümiseva hääle elustunud kõnelusega, mis järgnes õuduse tummadele silmapilkudele. Laev oli läinud! Laev oli läinud! Ei mingit kahtlust selles. Keegi ei suutnud aidata. Nad kordasid samu sõnu ikka ja jälle uuesti, nagu ei suudaks nad endid peatada. Keegi polnud kahelnud, et ta läheb põhja. Tuled olid kustunud. Ei mingit eksitust. Tuled olid kustunud. Midagi muud polnud oodata. Tema pidi minema. . . Jim pani tähele, et nemad rääkisid nõnda, nagu oleksid nad jätnud maha ainult tühja laeva. Nemad jõudsid otsusele, et kui ta juba kord vajuma hakkas, siis ei kestnud see enam kaua. See näis neile andvat mingisuguse rahulduse. Nad kinnitasid vastastikku, et põhjaminek ei võinud tõesti mitte palju aega võtta. „Pistis põhja kui tinakuul.“ Peamasinist kinnitas, et mastitipu-tuli näis laeva vajumisel langevat „nagu põlev tuletikk, mis visatakse maha“. Selle üle hakkas tema abi hüsteeriliselt naerma. „Rõõmustan, rõõmustan,“ rääkis ta, kuna hambad endal lõgisesid suus, „nagu elektrikaristi“, ütles Jim, ja äkki purskas ta nutma. Ta nuttis ja halises nagu laps, kiskudes hinge nuuksuvalt tagasi: „Oh jumal, jumal, jumal, jumal!“ Ta jäi ürikseseks vait ja hakkas siis äkki uuesti: „Oh minu vaene käsi, oh minu vaene käsi!“ Tundsin, et võiksin ta maha virutada. Paar tükki neist istusid paadipäras. Vaevalt seletasin nende kuju. Hääled kandusid minuni — pomin, pomin, urin, urin. Seda taluda tundus väga raske. Ka oli mul külm. Ja ma ei võinud midagi teha. Ma mõtlesin, et kui end liigutan, siis peaksin üle serva minema ning. . .“

„Tema käsi kobas vargsi laual ümber, puutus likööriklaasi ja tõmbus järsku tagasi, nagu oleks ta kokku sattunud elava sõega. Ta tõukas kergesti pudelit. „Soovite ehk veel?“ küsisin mina. Tema vaatas mulle ärritatult otsa. „Ega te ometi arva, et ma seda, mis mul öelda, ei suuda jutustada ilma end üles kruvimata?“

küsis tema. Ümberilma-reisijate kari oli juba magama läinud. Meie olime üksinda, kui mitte lugeda varjus seisvat valget ebamäärast kuju, mis ilmus tema poole vaadates kohe esile, jäi peatuma ja tõmbus siis uuesti vaikselt tagasi. Oli juba hilja, kuid mina oma külalist ei kiirustanud.

„Keset oma meeltheitvat seisukorda pani ta tähele, et tema kaaslased hakkavad kedagi sõimama. „Mis takistas sind hüppamast, sa hullumeelne?“ küsis tõrelev hää. Peamasinist lahkus päraistmelt ja kuuldus mööda paati ettepoole kobistavat, nagu oleks tal halvavad kavatsused „maailma suurima idioodi“ vastu. Kapten karjus käriseva häälega haavavaid sõnu oma paigalt, kus ta istus aeru käes hoides. Jim tõstis selle möllu tõttu pea ja kuulis „George“ nime, kuna kellegi käsi löi teda pimeduses rinnale. „Mis on sul enda kaitseks öelda, sa hull?“ päris keegi kõlblise vihaga. „Nemad olid minu kallal,“ ütles ta. „Nemad sõimasid mind — sõimasid mind . . . George'i nimega.“

„Ta peatus, et ainiti vahtida, katsus naeratada, pööras silmad kõrvale ja jätkas: „Väike abimasinist pistis oma pea mulle otseteed nina alla.“ „Mis, see on ju see neetud esiohviter!“ „Mis!“ ulub kapten teisest paadiotsast. „Ei või olla!“ kriiskab peamasinist. Ja ka tema küürutab, et mulle näkku vaadata.“

„Tuul oli äkki paadi maha jätnud. Vihm hakkas jällegi sadama ja pehme, ühesooduline, nõrk saladuslik kõla, millega meri võtab vihmavalingu vastu, tõusis ööpimedusest ümberringi. „Nemad olid alguses liiga jahmatunud, kui et midagi öelda,“ jutustas Jim rahulikult, „ja mida oleksin võinud mina neile öelda?“ Tema peatus silmapilguks ja pingutas jõudu jätkamiseks. „Nad sõimasid mind hirmsasti.“ Tema hääle, mis vaibus sosinaks, kargas aeg-ajalt äkki kõrgele, valjenes vihakirel, nagu räägiks ta salajasist alatusist. „Õkskõik, mis nad mulle ütlesid,“ rääkis ta tigidalt. „Ma kuulsin nende hääletes viha. Hea seegi. Nad ei võinud

mulle andestada, et olin siin paadis. Sellepärast olid nad vihased. See ajas nad hulluks . . .“ Ta naeris lühidalt . . . „Kuid see hoidis mind tagasi — mõislate! Ma istusin, käed risti rinnal, skandekil . . .“ Ta lipsas kärmesti lauaäärele ja pani seal käed kokku . . . „Nõnda — vaadake! Väike nõks tagaspidi ja ma oleksin olnud läinud — teistele järele. Ainus väike nõks — viimne tsipakene — viimne.“ Ta kortsutas kulmu ja koputades keskmise sõrmega oma otsaesisele jätkas toonitavalt: „Kogu aja see istus seal. Kogu aja — see mõte. Ja vihm — külm ja tihe, külm nagu lobjakas — veel külmem — minul õhukesed puuvillased riided — kunagi kogu elus pole mul enam nii külm, seda tean. Ja taevas oli must — kõik oli must. Mitte ainustki tähte, mitte vähematki valgust kuski. Ei midagi peale selle neetud paadi ja kahe mehe, kes hauguvad näruste karjantsidena minu peale, nagu oleksin puusse peletatud varas. Auh, auh! Mis teete teie siin? Teie olete vast peenikest sorti! Neetud härrale liig, et käsi külge panna. Aga õigel ajal tuli hing sisse, mis? Pugesite paati? Eks? Auh, auh! Te pole väärt, et elada! Auh, auh! Üks katsus teisest üle haukuda. Kolmas purrestis paadipärast läbi vihma — ma ei näinud teda — ei mõistnud teda — oma viletsat keelesegu. Auh, auh! Vau, vau, vau! Auh, auh! Oli mõnus kuulata neid; see hoidis mu elus, ütlen teile. See päästis mu elu. Nemad karjusid minu peale, nagu tahaksid nad mu kisa üle parda ajada! . . . Imestan, et teil jätkus julgust hüpata. Teid ei vajata siin. Kui ma oleksin teadnud, kes te olite, siis oleksin teid üle parda saatnud, te kaabakas. Mis tegite selle teisega? Kust võtsite julguse hüppamiseks, te argpüks? Mis takistab meid kolme teid üle parda saatmast? . . . Neil jäi hing rindu kinni; vihmalaving läks mööda merd minema. Ei midagi enam. Paadi ümber polnud enam midagi, ei häälekõlgi. Tahtsid nad mind üle parda vinnata? Tõepoolest? Ma arvan, nad oleksid sellega toime saanud,

kui nad oleksid ainult seisnud wait. Mind üle parda visata? Kas tõesti? „Eks katsuge,“ ütlesin mina. „Kahe penni eest.“ „Teiesuguse tarvis oleks see liiga hea!“ karjusid nad üheskoos. Oli nõnda pime, et ma neid kindlasti ainult siis seletasin, kui mõni neist ennast liigutas. Taeva nimel! Soovin ainult, et nad oleksid katset teinud.“

„Tahes või tahtmata pidin hüüdma: „Milline haruldane lugul!“

„„Mitte halb — mis?“ küsis tema nagu mingisuguse imestusega. „Nemad kinnitasid, mina toimetanud selle George'i millegi pärast kõrvale. Milleks? Ja, pagan võtku, kuidas võisin ma sellest üldse midagi teada? Kas ei sattunud ma ka siia paati jumal teab kuidas? . . .“ Lihased tema huulte ümber tõmbusid ebateadlikku grimassi, mis läbis tema hariliku näoilme — midagi vägivaldset, üürisest ja helkivat, nagu oleks see mõni välgukeerd, mis laseb silmal heita hetkeks pilgu salajasisse pilvelademesse. „Ma hüppasin. Ma olin ühes nendega seal — olin ju? Eks olnud kole, et inimene peab midagi selletaolist tegema — ja peab vastutama? Mis teadsin mina nende George'ist, kelle järgi nad karjusid? Ma mäletasin, et olin näinud teda laeval kokku langevat. „Mõrtsuklik argpüks!“ jätkas peamasinist karjumist. Näis, nagu ei mäletaks ta ainustki muud sõna. Mul oli ükskõik, kuid kisa hakkas mind tüütama. „Pea lõuad,“ ütlesin mina. Selle peale pistis ta karjuma: „Teie tapsite ta, teie tapsite ta.“ „Ei,“ hüüdsin vastu, „aga teid tahan ma kohe tappa.“ Ma kargasin püsti ja tema kukkus üle istelaua tagurpidi raske mürtuga maha. Ma ei tea miks. Liiga pime oli. Tahtis vist taganeda, arvan. Mina seisin vaikselt paigal ja vahtisin tahapoole, ja vigastatud väike abimasinist hakkas vinguma: „Te ei hakka ometi inimest lööma, kel murtud käsi — ja ise nimetate end veel džentlmeniks.“ Kuulsin raskeid samme — üks — kaks — ja ähkiivat urinat. Teine tõbras oli tulemas minu poole — kolistades

aeruga paadipäras. Nägin teda liikumas — suurena, suurena, nagu näete inimest udus või unes. „Tule siia!“ karjusin mina. Ma oleksin ta nagu takutopi üle parda heitnud. Ta peatus, pomises endamisi ja läks tagasi. Võib olla, ta oli ehk tuult märganud. Mina mitte. See oli viimane raske maruhoog, mis meid tabas. Ta läks tagasi oma aeru juurde. Mul oli kahju. Ma oleksin tahtnud katsuda . . .“

„Ta avas ja sulges oma kõverdunud sõrmed ja tema kätes oli ahne ja julm kärsitus. „Tasa, tasa!“ manitsesin mina.

„Eh? Mis? Ma pole erutatud,“ vaidles ta vastu hirmsasti riivatuna ja järsu küünarnuki-liigutusega ta löi ümber konjakipudeli. Nõksatasin ettepoole, tõmmates tooli kaasa. Tema hüppas laualt maha, nagu oleks ta selja taga mõni pomm lõhkenud, ja tegi õhus poolpöörde, enne kui küüru vajudes saabus põrandale, näidates paari ehmunud silmi ja ninasõõrmeteni kahvatut nägu. Järgnes pilk täis tungivat piinlikkust. „Hirmus kahju. Kui kohmakas ma olen!“ kogeles ta segaduses, kuna mahakallatud alkoholi terav lõhn ümbritses meid äkki lihtsa kõrtsijoomingu õhustikuga selles jahe- ja puhtas ööpimeduses. Söögisaaali tuled olid juba kustutatud; meie küünal helkis üksildasena pikal rõdul ja sambad olid muutunud mustaks alusest tipuni. Säravate tähtede tagapõhjal tõusis sadamakontori kõrge nurk nii selgesti üle esplanaadi, nagu oleks see tume hoonemürakas lähemale libisenud, et paremini näha ja kuulda.

„Ta tegi ükskõikse näo.

„Ma arvan, praegu olen vähem rahulik kui siis. Mina olin kõigeiks valmis. Need olid tühised asjad . . .“

„Paadis läksid teil asjad väga elavalt,“ tähendasin mina.

„Mina olin valmis,“ kordas ta. „Pärast seda, kui laevatuled olid kadunud, võis paadis sündida ükskõik mis — täiesti ükskõik mis — ja see poleks midagi tä-

hendanud. Ma tundsin seda ja mulle see meeldis. Pealegi oli ka küllalt pime. Meie olime inimeste sarnased, kes müüritud avarasse hauda. Ei mingit ühendust millegagi maa peal. Ei kellegi arvamust. Millelgi polnud tähendust.“ Kolmat korda kogu öhtu kohta naeris ta karedalt, kuid enam polnud kedagi siin, kes oleks teda ainult joobnuks pidanud. „Ei mingit hirmu, seadust, häält ega silmi — isegi meie omi mitte — vähemalt päikesetõusuni mitte.“

„Mind rabas tema sõnade paljuütlev tõde. On midagi erilist keset laia merd asuvas väikeses paadis. Üle elude, mis pääsenud surmaküüsisist, näib langevat hullumeelsuse vari. Kui oled ilma oma laevast, siis näid olevat ilma ka kogu maailmast — maailmast, kes su loonud, alal hoidnud, sinu eest hoolitsenud. Näib, nagu oleksid nende inimeste hinged, kes ujuvad kuristikul kohal ja puutuvad kokku lõpmatusse, saanud voli igasuguseks liialduseks kangelasmeeles, arutuses ja alatuses. Muidugi, mis puutub ususse, mõttesse, armastusse, vihasse, veendumusse või isegi aineliste asjade nähtavasse kujusse, siis on merehädalisi sama palju kui on inimesi; praeguses juhtumuses aga peitus midagi põlgusväärset, mis tegi eralduse veel täielikumaks — siin oli olukorra jõledus, mis lahutas need inimesed palju täielikumalt ülejäänud inimsoost, kelle talitusviisi ideaal polnud kunagi langenud ohvriks sellisele õelale ja hirmsale katsumisele. Teised olid Jimi peale sellepärast nii vihased, et tema polnud külmavereline kelm: tema omakorda koondas nendele kogu oma vimma, mis tal oli selle loo vastu; tema oleks tahtnud neile raskesti kätte maksta selle koleda juhuse eest, mis nad olid veeretanud tema eluteele. Usaldage paati ulgumerel, küllap juba tema toob ilmsiks kogu mõistusevastasuse, mis hiilib iga mõtte, tundmuse, ärrituse ja meeleliigutuse põhjas. Ka see, et nad kaklema ei läinud, kuulus selle erilise mereõnnetuse veidrasse alatusse. See oli kõik ainult paljas ähvardus, kohutavalt

mõjuv tembutus, algusest lõpuni ainult näitlemine — kõik lavastatud hirmsas põlguses tumedate jõudude poolt, mille tõsine koledus nurjub ikka inimeste loomukindluse tõttu otse võidutsemise lävel. Natukese ootamise järele ma küsisin: „Noh, mis sündis siis?“ Asjatu küsimus. Ma teadsin juba liig palju, kui et loota ainukesegi meeltulendava joone mõnu, viibatud hullumeelsuse, varjatud koleduse pehmendavat mõju. „Ei midagi,“ ütles ta. „Minul oli tõsi taga, aga nemad tegid ainult kisa. Ei sündinud midagi.“

„Tõusev päike leidis ta just samas seisundis, nagu ta oli esiti paadininas püsti karanud. Milline visadus valmisolekuks! Ta hoidis tüürivart käes — kogu õõ. Tüüri enda olid nad paigale pannes merre pillanud ja tüürivarre nad olid arvatavasti siis ettepoole visanud, kui nad jooksid peatult edasi-tagasi, tehes kümme asja korraga ja katsudes paati laevalt merre saada. See oli pikk ja kõva tükk rasket puud ja nähtavasti oli Jim teda nõnda tundi kuus käes hoidnud. Seda ometi võib valmisolekuks nimetada! Suudate teda kujutella seisvana vaikselt jalul pool õõd, nagu vastu vihmavalinguid, silmad vahtimas tumedaid kogusid, iga ebamääraast liigutust, kõrvad pingutamas kuulmeid, et tabada iga harva, vaikset pominat paadipäras. Julguse kindlus või kartuse pingutus? Mis te arvate? Kuid vastupidavus on ometi kahtlematu. Tundi kuus enesekaitsel; kuus tundi ärksat liikumatust, kuna paat samal ajal kas liugles pikkamisi edasi või triivis muidu, nagu nõudis seda tuule tuju; kuna rahustunud meri uinus viimaks magama; kuna pilved sõudsid üle tema pea; kuna taevas vähenes helgita mustast lõpmatusest tumedaks ja helkjaks laotuseks, mida kattis idas kahvatumalt, pea kohal heledamalt läbi tungiv säravus; kuna tähtede tagaseinal paistvad tumedad kogud omandasid joonestiku, reljeefi — muutusid õlgadeks, peadeks, nägudeks, joonteks, mis vahtisid teda hirmutava jõllitusega, omades sasiitud juuksed, käristatud riided, pilgutavad punased silmalaud

valgenevas hämarikus. „Neil oli välimus, nagu oleksid nad kogu nädala joobnult ümber aelnud kuski tänava- rennis,“ kirjeldas ta neid; ja siis pomises ta midagi päikesetõusust, mis ennustanud vaikist päeva. Te ju tunnete seda meremehe viisi, mis ajab igal juhul ilma meelde tuletama. Ja mis puutub minusse, siis oli mõnest tema pomisetud sõnast küll, et minule silme ette kutsuda pilti, kuidas päikeseketta alumine serv vabanes silmaringijoonest, kuidas lõpmatu virvenduse võidin jooksid üle kogu nähtava merepinna avaruse, nagu oleksid vood värisenud, sünnitades valgusekera, kuna viimne tuulepuhang pani õhu liikuma kergendusohkel.

„Nad istusid päras kõrvuti, kapten keskel, nagu kolm räpast öökulli, ja vahtisid mind ainiti,“ kuulsin teda ütlevat vihatoonitusega, mis immutas neisse harilikesse sõnusse lõikava teravuse, nagu oleks klaasi vette tilgutatud vägevat mürki; kuid minu mõtted viibisid päikesetõusu juures. Võisin kujutella taeva läbipaistva tühjuse all neid nelja inimest, kes vangistatud mere üksildusse, üksildast päikest, mis osavõtmatuna selle elupunkti vastu tõuseb mööda selget taevakummi, nagu tahaks ta suuremast kõrgusest ise vaadelda oma sära, mis helgib vaikselt merepinnalt vastu. „Nad hüüdsid mulle paadipäras, nagu oleksime head sõbrad,“ ütles Jim. „Ma kuulsin neid. Nemad palusid mind olla mõistlik ja see „neetud puunott ära visata“. Milleks ma nõnda? Nemad polevat ju mulle midagi halba teinud — ega ole ju? Pole midagi halba. . . Midagi halba!“

„Tema nagu tõmbus punaseks, nagu ei saaks ta oma kopsudest õhku välja.“

„Ei midagi halba!“ pahvatas ta. „Otsustage teiel Teie suudate mõista. Suudate? Teie saate sellest aru, eks ju? Ei midagi halba! Armuline jumal! Mida nad siis veel oleksid võinud teha? Oh jaa, ma tean väga hästi — mina hüppasin. Kindlasti! Mina hüppasin! Ma ju ütlesin teile, et ma hüppasin, kuid

ma ütlen ka, see oli igale inimesele liig. See oli nende töö sama selgesti, nagu oleksid nad minu järgi ulatanud paadikonksu ja sisse tõmmanud. Saate sellest aru? Teie peate seda mõistma. Noh, ütelge otsekoheselt!”

„Tema ärevad silmad kiindusid minu omisse, küsides, paludes, nõudes, mangedes. Tahes või tahtmata ma ei võinud muidu, kui pidin lausuma: „Teid on saatnud taga kiusanud.“ „Enam kui õiglane,“ võttis ta ruttu mu sõna sabast kinni. „Mul puudus vähimgi võimetus — selliste kaabakatega. Ja nüüd nad olid sõbralikud, oo, nii pagana sõbralikud! Seltsimehed, laevakaaslased! Kõik samas paadis. Tee mis tahad. Neil polnud mingit kurja nõu. Nad ei teinud George’ist väljagi. George oli viimisel silmapilgul millegi pärast oma kajuti läinud ja otsa saanud. See inimene oli ju selge hull. Väga kurb, muidugi. . . Nende silmad vahtisid minu poole, nende huuled liikusid; nad raputasid paadi teises otsas pääd — kolmekesi; nemad viipasid mulle. Miks mitte? Kas ma ei hüpanud? Ma ei öelnud midagi. Selleks, mis ma niisugusel juhul tahtsin öelda, puudusid sõnad. Kui ma oleksin seal oma suu avanud, siis oleksin karjunud kui loom. Küsisin endalt, millal ma küll ärkan. Nemad käisid mulle valjusti peale, et ma lähaksin nende juurde paadipärasse ja kuulaksin, mis kaptenil öelda. Olime kindlad, et meid korjatakse veel enne õhtut merest üles — siin keset sõiduteed, mida tarvitavad kanali kaudu käivad laevad; praegugi paistis suits loodest.

„See oli kole põrutav, kui nägin seda kerget, kerget suitsuvina, seda pruuni udu juga, mille kaudu võis eraldada mere ja taeva piiri. Ma vastasin neile, et kuulen neid väga hästi ka sealtsamast, kus ma olin. Kapten kukkus vanduma, kraaksuvalt kui vares. Tema ei taha ometi oma häält pingutama hakata minu mõ-

nuks. „Kas kardate, et rannal kuulatakse teid?“ küsisin. Ta vaatas mulle otsa, nagu tahaks ta mu küüntega tükkideks rebida. Peamasinist andis talle nõu mind rahule jätta. Tema ütles, minu peas ei olevat veel kõik korras. Teine tõusis päras nagu mõni jäme lihasamm ja rääkis — rääkis —“

„Jim jäi mõttesse. „Noh?“ ütlesin mina. „Mis puutus see minusse, millise loo nad valmis septsesid?“ karjus ta hoolimatult. „Nad võisid rääkida, mis nad iganes tahtsid. See oli nende asi. Mina tean, kuidas lugu oli. Ei miski, mis nad teistele võisid hambasse puhuda, võinud minu juures midagi muuta. Ma lasksin teda rääkida — väidelda — rääkida — väidelda. Tema jätkas, jätkas ja jätkas. Äkki tundsin, mul kadusid jalad alt. Ma olin haige, väsinud — surmani väsinud. Ma lasksin langeda tüürivarre, pöörasin selja nende poole ja istusin esimesele istepingile. Sellest oli mulle küll. Nad tahtsid minult teada, kas ma olen aru saanud — on see kõik tõsi, mis öeldud, sõna-sõnalt tõsi? See oli tõsi, jumala eest! Kuid ainult nende viisil. Ma ei pööranud oma pead. Kuulsin neid üheskoos lobisevat. „See rumal eesel ei lausu sõnagi.“ „Oo, tema mõistab väga hästi.“ Jätke teda; küll ta juba teeb nagu kord ja kohus.“ „Mis ta võib teha?“ Mis võisin ma teha? Eks olnud me kõik samas paadis? Katsusin olla kurt. Suits oli kadunud põhja poole. Oli surmavaikus. Nad jõid veeanumast ja ka mina jõin. Pärast oli neil suur tege mine, et purje tõmmata üle skandeki. Kas mina ei tahaks valvama jääda? Nad pugesid purje alla, minu silmist ära, jumal tänatud! Ma tundsin end väsinuna, väsinuna, kurnatuna, nagu poleks ma tundigi maganud sündimisest saadik. Võimata oli vett näha päikese sädeluse tõttu. Aeg-ajalt ronis mõni neist välja, vahtis ümber ja pugus uuesti alla. Purje alt võisin kuulda norskamist. Mõni neist võis magada. Üks vähemalt. Mina ei võinud. Kõik oli aina valgus, valgus ning

paat näis sellest läbi kukkuvat. Ajuti olin üsna üllatatud, et leidsin enda pingil istumas. . .“

„Ta hakkas mõõdetud sammudega minu tooli ees edasi-tagasi käima, üks käsi püksitaskus, pea mõttes rinnal ja parem käsi, mis tõusis pikkade vaheaegade järele teatud liigutuses, näis kõrvaldavat teelt mingi nägematu sissetungija.

„Ma arvan, teie mõtlete, ma olin hulluks minemas,“ algas ta muudetud toonil. „Ja seda võitegi väga hästi mõelda, kui tuletate meelde, et olin kaotanud oma mütsi. Päike ronis kogu oma teekonnal idast läände üle minu palja pea, kuid tol päeval ei võinud mulle nähtavasti miski kurja teha. Päike ei suutnud mind hulluks ajada. . .“ Tema parem käsi kõrvaldas hullumeelsuse mõtte. . . „Samuti ei ta suutnud mind ka tappa. . .“ Jällegi tema parem käsi kõrvaldas mingi varju. . . „See olenes minust.“

„Kas tõesti?“ küsisin mina, kirjeldamatult hämmastununa sellest uuest pöördest, ja vaatasin talle otsa sellise tundmusega, nagu oleksin kogenud siis, kui ta oleks kontsal ümber pöördudes näidanud mulle sootuks uut nägu.

„Ma ei saanud peajupõletikku, ka ei langenud ma surnult maha,“ jätkas ta. „Ma ei teinud päikesest oma pea kohal üldse väljagi. Ma mõtlesin sama külmalt nagu ükskõik kes kuski vilus varjus. See räpane kaptenilojus pistis oma suure pügatud pea riide alt välja ja väänas oma kalasilmad minu poole üles. „*Donnerwetter!* tahate surra või?“ urises ta ja tõmbus kilpkonnana riide alla tagasi. Ma nägin teda. Ma kuulsin teda. Tema mind ei seganud. Ma mõtlesin parajasti, et ma seda ei tahtnud.“

„Ta püüdis mu mõtteid aimata uuriva pilguga, mille ta mulle heitis mööda minnes. „Tahate mulle öelda, et teie pidasite endamisi aru, kas peaksite suurema või mitte?“ katsusin küsida võimalikult läbipaistmatul toonil. Tema nokutas pead, ilma et oleks pea-

tunud. „Jah, ma jõudsin sinnamaale, kui istusin seal üksinda,“ ta ütles. Ta astus mõned sammud — kuni oma teemäära kujuteldava piirini — ja kui ta tagasitulekuks ümber pöördus, olid tal mõlemad käed sügavale tasku surutud. Ta jäi minu tooli ees seisma ja vaatas alla. „Kas te ei usu seda?“ küsis ta tungiva uudishimuga. Tundsin endas sundi pühalikult kinnitada, et olen valmis kõike uskuma, mida tema heaks arvab mulle rääkida.“

ÜHETEISTKÜMNES PEATÜKK.

„TA kuulas mu sõnu, pea teisele poole viltu, ja nõnda võisin uue pilgu heita läbi lõhe udus, milles ta liikus ja elas. Tume küünal särtsus klaaskuulis ja see oli kõik, mille abil ma teda nägin; tema selja taga oli pime õõ ühes heledate tähtedega, mis asusid kaugel ruumis ja mis ahvatlesid silma veel suurema pimeduse sügavustesse; ja ometi näis mingisugune saladuslik valgus mulle tema poisilikku pead näitavat, nagu oleks noorus sel hetkel temas silmapilguks loitma lõõnud ja siis kustunud. „Te olete nii hea, et võtate vaevaks mind kuulata,“ ütles ta. „Mulle on see nii hea. Teie ei tea, mis see mulle tähendab. Teie ei tea. . .“ sõnadest näis tal puudu tulevat. See oli selge pilk tema hinge. Tema oli seda laadi noormees, nagu tahad neid näha oma läheduses; seda laadi, millisena armastad iseennast tagasi mõelda; seda laadi, kelle ilme kipub kaaslaseks neile illusioonidele, mis on arvata-vasti juba möödas, hävinenud, külmad ja mis võõrast leegist süttinuina loidavad uuesti kuski sügaval, sügaval, loidavad valgust. . . kuumust! Jah; siis heitsin pilgu temasse. . . ja see polnud viimne selletaoline. . . „Teie ei tea, mis tähendab see minusugusele, kui teda ustakse — teha oma süda puhtaks kellegi vanema ini-

mese ees. See on nii raske — nii hirmus ebaõiglane — nii võimata uskuda.“

„Udu tõmbus jällegi kokku. Ma ei tea, kui vana ma tema meelest võisin olla — ja kui väga tark. Mitte pooltki nii vana, kui tundusin siis iseendale; mitte pooltki nii kasutult tark, kui ma teadsin iseend olevat. Mitte üheski teises elukutses peale meremehe oma ei torma nende südamed, kes juba kukkunud ujuma või põhja vajuma, nii väga noorusele vastu, kes seisab oma elutee algusel, vaadates säravail silmil sellele sädelevale pinnale, mis on ainult tema oma leegitseva pilgu vastuhelk. On selline suurepärase ebamäärasus neis ootusis, mis meid kõiki merele ajanud, selline hiilgav piiramatus, selline ilus iha seikluste järgi, mille tasuks on ainuüksi nemad ise. Mis me saavutame — noh, sellest ei taha me rääkida; kuid kas võib ükski meist naeratust tagasi suruda? Üheski teises elukutses pole pettekujud nii tühjad tõelikkusest — üheski teises pole algus ainult pettekuju — pettumus kiirem — allumine täielikum. Kas pole meie kõik alanud sama ihaga, lõpetanud sama teadmise, kandnud mälestuses sama võlu läbi räpaste päevade needuse? Mis siis ime, et kui kedagi tabab mõni raske löök, siis tuntakse ühtekuuluvust sügavamini; et peale ametivendluse astub mõjule mingi teise, laiematundmuse võim — tundmus, mis seob mehe lapsega. Seal ta nüüd seisis minu ees ja uskus, et iga ja tarkus võivad vahendit leida tõepiina vastu; ta laskis pilgu heita endale kui noorele kaaslasele, kes on sattunud lommi, mis on lommide lomm, seda sorti lomm, mis paneb pühalikult raputama halli habet, sealjuures varjates naeratust. Ja tema oli surma üle järele mõelnud — pagan võtku teda! Ta oli mõtelnud temast sellepärast, et ta arvas, ta oli oma elu päästnud, kuna aga elu võlu läks öösel ühes laevaga põhja. Mis oleks loomulik! See oli küllalt traagiline ja imelik, et täie teadmise, valgust kaastundmuse järgi karjuda; ja mille poolest olin mina

parem kui ülejäänud inimsugu, et oleksin võinud oma kaastundmust talle keelda? Ja kuna ma alles temale otsa vaatasin, tõmbus udulõhe kokku ja noormehe hää rääkis:

„Ma tundsin end nii kadununa, teate. See oli ju selline asi, mida inimene ei usu sündivat. See polnud näiteks mitte mõni võitlus.“

„Seda ta polnud,“ olin nõus. Ta paistis muutununa, nagu enam valminuna.

„Ei võinud ju kindel olla,“ lausus ta.

„Ah! Te ei olnud kindel,“ ütlesin ma, kuid mind lepitas kohe kerge ohkehää, mis liikus meie vahelt läbi nagu linnutiibade vuhin ööpimeduses.

„Ei olnud,“ ütles ta südilt. „See oli midagi selle viletsa loo taolist, mille nemad valmis septsesid. See polnud vale — kuid polnud ka tõde. See oli midagi... Mis on lausa vale, seda teame. Paberilehe paksuski ei eraldanud selles asjas tõtt valest.“

„Mida vajasite siis veel,“ küsisin; kuid arvan, ma rääkisin nii tasa, et tema ei kuulnud, mis ma ütlesin. Tema oli oma väitluse esitanud, nagu oleks elu mõni võrgustik jalgradu, mida eraldavad kuristikud. Tema hää kõlas mõistlikult.

„Oletage, et ma poleks mitte — tahan öelda, oletage, et oleksin jäänud veel laevale. Hea. Kui kauaks? Ütleme minutiks, pooleks minutiks. Kolmekümne sekundiga, nagu siis näis kindlana, oleksin ma olnud üle parda; ja mis te arvate, et mina poleks kinni haaranud igast esimesest asjast, olgu see aer, päästepoi või ükskõik mis? Usute seda?“

„Ja ära pääsenud,“ hüüdsin mina vahele.

„Vähemalt seda tahtnud,“ vastas tema. „Ja see on rohkem, kui mis ma tahtsin siis, kui ma...“ ta väris- tas end, nagu peaks ta jooma mingit vastikut arsti- rohtu... „hüppasin,“ ütles ta krampliku pingutusega, mille surve nagu õhulainete edasikantuna pani minugi pisut võpatama toolil. Ta silmitses mind uurival pil-

gul. „Teie ei usu mind,“ hüüdis ta. „Ma vannun! . . . Pagan võtku! Te panite mu rääkima ja . . . Teie peate! . . . Te ütlesite, et tahate uskuda.“ „Muidugi, ma usun,“ vastasin mina asjalikul toonil, mis mõjus rahustavalt. „Enesestki mõista, ma poleks teile kõigest sellest rääkinud, kui te poleks džentlmen. Ma oleksin pidanud teadma . . . Mina . . . mina olen ju ka džentlmen . . .“ „Jah, jah,“ ütlesin ruttu. Tema vahtis mulle üksisilmi näkku ja pööras pikkamisi oma pilgu kõrvale. „Nüüd mõistate, miks ma lõpuks ometi mitte . . . miks ma sel viisil ei lõpetanud. Ma ei tahtnud karta oma teo tagajärgi. Ja igatahes, kui oleksin jäänud laevale, siis oleksin teinud kõik võimaliku, et eluga pääseda. On teada inimesi, kes ujusid tundide kaupa veepinnal — ulgumerel — ja keda lõpuks ometi üles korjati, ilma et neil oleks olnud mingit viga. Mina oleksin võinud seda paremini välja kannatada kui nii mõnigi teine. Minu südamega on kõik korras.“ Ta tõmbas oma parema käe rusika taskust ja lõi sellega endale vastu rinda, mis kõlas nagu tume plahvatus öösel.

„Jah,“ ütlesin. Ta mõtles, jalad pisut laiaili ja lõug rinnal. „Ainult juuksekarva laius,“ lausus ta. „Juuksekarva laiustki pole selle ja teise vahel. Ja siis . . .“

„Südaöösel on raske näha juuksekarva,“ rääkisin vahele, kardan, pisut tigidalt. Kas taipate, mis ma mõistan elukutse solidaarsusega? Ma olin temale pahane, nagu oleks ta mind petnud — mind! — minult petnud hiilgava võimaluse veel alal hoida oma elutee alguse pettekujud ja nagu oleks ta röövinud meie ühiselt elult tema viimse võlusädeme. „Ja nõnda siis läksite minema — kohe.“

„Hüppasin,“ parandas ta mind toonitavalt. „Hüppasin — mõistate!“ kordas ta ja ma imestasin selles peituvat selget, kuid varjatud eesmärki. „Jah! Võibolla ei võinud ma siis näha. Aga hiljem paadis oli

mul aega ja valgust küll. Ja ma võisin ka mõelda. Keegi poleks sellest muidugi teada saanud, kuid see ei teinud asja kergemaks. Ka seda peate uskuma. Kogu seda rääkimist ma ei vajanud . . . Ei . . . Jah. Ma ei taha valetada . . . ma vajasin seda: just seda ma vajasin — seal. Usute teie, et teie või mõni teine oleks minu sinnamaale saanud, kui mina . . . Ma ei karda . . . ei karda seda öelda. Ka ei kartnud ma seda mõelda. Ma vaatasin sellele näkku. Ma ei mõelnudki ära joosta. Alguses — kui poleks olnud neid kaaslasi, siis oleksin ma ehk tahtnud . . . Ei! Taeva nimel! Ma ei tahtnud neile seda rahuldust anda. Nemand olid juba küllalt teinud. Nemand septsesid loo ja uskusid seda ise, niipalju kui mina tean. Kuid mina tundsin tõde ja mina tahtsin ta läbi elada — üksinda, iseendaga. Mina ei tahtnud ometi sellise alatu asjaga leppida. Aga mida see lõpuks tõendas? Ma olin pagana otsas. Elust tüdinud — kui rääkida teile tõtt; kuid mis oleks kasu sellestki, kui ma oleksin kõrvale põigatud sel — sel — viisil? See polnud see õige viis. Ma arvan . . . ma arvan, et see poleks — see poleks lõpetanud midagi.“

„Ta käis kogu aeg edasi-tagasi, kuid viimaste sõnadega ta pöördus äkki minu poole.“

„Mis arvate teie?“ küsis ta minult ägedalt. Järgnes vaheaeg ja äkki tundsin end sügava ja abitu väsimuse võimuses, nagu oleks tema hääl kiskunud mu unest, kus rändasin läbi tühja ruumi, mille lõpmatus oli piinanud mu hinge ja kurnanud keha.

„. . . Poleks lõpetanud midagi,“ kordas ta mulle kangekaelselt natukese aja pärast. „Ei! õige oli temale vastu astuda — üksi iseendaga — oodata teist juhust — välja uurida . . .“